

**WOJEWÓDZKI PROGRAM
PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE
NA LATA 2021-2025**

Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego w Szczecinie

Wydział Współpracy Społecznej
70-540 Szczecin, ul. Korsarzy 34
tel. 91 31 14 910, fax. 91 31 14 924
www.wws.wzp.pl

Powielanie i przedruk tekstów zamieszczonych w publikacji nie podlega ograniczeniom
pod warunkiem podania źródła

Spis treści

1. Wprowadzenie.....	3
2. Przemoc w rodzinie – podstawowe informacje	3
2.1. Rodzaje przemocy	4
2.2. Formy przemocy	5
2.3. Mechanizmy przemocy	6
3. Podstawy prawne Programu	7
4. Przemoc domowa – diagnoza zjawisk.....	10
4.1. Wprowadzenie	10
4.2. Przemoc w skali kraju	10
4.3. Przemoc w rodzinie w województwie zachodniopomorskim	12
5. Realizacja działań z zakresu przeciwdziałania przemocy przez jednostki samorządu terytorialnego województwa zachodniopomorskiego	19
6. Podmioty realizujące działania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie określone w Programie	24
7. Cele Programu	26
8. Przewidywane efekty Programu	27
9. Finansowanie Programu	30
10. Monitoring i ewaluacja realizacji Programu	30
11. Rekomendacje	30
12. Spis tabel.....	33
13. Załączniki	34
Załącznik nr 1: Ramowy program ochrony ofiar przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim na lata 2021-2025	34
Załącznik nr 2: Ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie w województwie zachodniopomorskim na lata 2021-2025.....	41

1. Wprowadzenie

Na podstawie zapisów art. 6 ust. 6 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie do zadań własnych samorządu województwa należy w szczególności:

- opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- opracowywanie ramowych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie,
- organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2025, zwany dalej Programem, stanowi kontynuację i uzupełnienie działań podejmowanych przez Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego w ramach Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, obowiązującego w okresie 2016-2020.

Realizacja działań ujętych w programie powinna ostatecznie przełożyć się na wzrost świadomości oraz przekonanie, że przemoc w rodzinie nie jest problemem indywidualnym, lecz społecznym, który może zostać skutecznie zminimalizowany poprzez podjęcie wspólnych działań.

Celem głównym Programu jest zwiększenie skuteczności działań podejmowanych w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ograniczenie skali tego zjawiska w województwie zachodniopomorskim, a także redukcja szkód psychospołeczno-gospodarczych. Opracowanie dokumentu poprzedzone zostało diagnozą zjawiska przemocy w rodzinie na terenie województwa zachodniopomorskiego wraz z rekomendacjami w zakresie profilaktyki i interwencji.

Należy podkreślić, iż Program, stanowiąc integralną część Strategii Województwa Zachodniopomorskiego, jest najważniejszym aktem prawa lokalnego wyznaczającym kierunki działań wszystkich osób, instytucji, jednostek zajmujących się problematyką przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie województwa.

Warto na wstępie zaznaczyć, że w trakcie tworzenia Programu sytuacja społeczno-gospodarcza w kraju była mocno zdeterminowana przez panującą pandemię wirusa SARS-CoV-2. W związku z tym pojawiły się nowe zjawiska takie jak izolacja, kwarantanna, nauczanie zdalne, i inne. W związku z tym w Program zwraca uwagę na nowe rozwiązania dotyczące pomocy osobom uwięzionym w przemoc, np. konsultacje zdalne. Warto podkreślić, że skuteczność tych rozwiązań wymaga dalszych badań i monitoringu, a sytuacja pandemii zmusza instytucje do dalszego poszukiwania nowych metod.

2. Przemoc w rodzinie – podstawowe informacje

Zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, przez przemoc w rodzinie należy rozumieć *„jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób (...), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące*

szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”.

Istnieją cztery niezbędne warunki definiujące przemoc:

- 1) Przemoc jest intencjonalna. Jest zamierzonym działaniem jednej osoby wobec drugiej i ma na celu kontrolowanie i zmuszenie tej osoby do podporządkowania się.
- 2) W sytuacji przemocy występuje nierównowaga sił. W relacji jedna ze stron ma przewagę nad drugą. Osoba doznająca przemocy jest słabsza, a osoba stosująca przemoc silniejsza. Nierównowaga sił może być związana z wieloma aspektami (fizycznym, osobowościowym, dotyczącym wykształcenia, itp.).
- 3) Przemoc narusza prawa i dobra osobiste. Sprawca, wykorzystując przewagę siły, narusza podstawowe prawa ofiary (np. prawo do nietykalności fizycznej, godności, szacunku).
- 4) Przemoc powoduje cierpienie i ból zarówno fizyczny, jak i psychiczny. Sprawca naraża zdrowie i życie ofiary na poważne szkody.

Inaczej problem ujmuje *Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej* (ang. *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*), potocznie zwana Konwencją Stambulską (ang. *Istanbul Convention*), która została opracowana przez Radę Europy.

Celem Konwencji Stambulskiej jest przeciwdziałanie przemocy, ochrona ofiar oraz „położenie kresu bezkarności sprawców”. Konwencja definiuje przemoc domową jako wszelkie akty fizycznej, seksualnej, psychologicznej lub ekonomicznej przemocy występujące w rodzinie albo gospodarstwie domowym lub pomiędzy byłymi oraz obecnymi małżonkami czy partnerami, niezależnie od tego, czy osoba stosująca przemoc i osoba doznająca przemocy dzielą miejsce zamieszkania, czy też nie. Konwencja w odniesieniu do przemocy w rodzinie poszerza punkt widzenia o wszelkie akty przemocy występujące w gospodarstwie domowym bez względu na to czy osoby wspólnie zamieszkujące tworzą lub tworzyły rodzinę i czy aktualnie razem zamieszkują.

To spojrzenie należy uznać za niezwykle ważne i pomocne dla osób oraz instytucji zaangażowanych w pracę z osobami doznającymi przemocy czy też stosującymi przemoc. Konwencja pozwala widzieć przemoc we wszystkich jej aspektach i przejawach.

Kolejnym ważnym aspektem, na który zwraca uwagę Konwencja, a także specjaliści pracujący z rodzinami uwięzłymi w przemoc domową, jest fakt, że dzieci uznaje się za osoby doznające przemocy w rodzinie również wtedy, kiedy są świadkami przemocy. Fakt ten nie jest ujmowany w przedstawionych w niniejszym dokumencie statystykach.

Należy pamiętać, że przemoc ma charakter „demokratyczny”, to znaczy, że występuje w różnych warstwach społecznych i dotyka wszystkich, bez względu na pozycję społeczną oraz płeć.

2.1. Rodzaje przemocy

Przemoc gorąca to gwałtowny wybuch tłumionych uczuć złości, frustracji, wściekłości, powodujący agresywne zachowania. Osoba stosująca przemoc tłumi w sobie emocje, które gromadzą się w niej w związku z wieloma sytuacjami, w których się znajduje. Nie mogąc sobie z nimi poradzić, odreagowuje je na członkach rodziny. Wie, że może sobie na takie zachowanie pozwolić.

Przemoc chłodna, w przeciwieństwie do gorącej, nie przejawia się poprzez tak gwałtowne wyładowanie emocji i agresywne zachowania. Osoba stosująca przemoc chłodną jest spokojniejsza, bądź bardziej się kontroluje. Przemoc chłodna przyjmuje nieraz postać bardzo rygorystycznego stylu wychowania czy też autorytarnego traktowania dorosłych członków rodziny. Osoba stosująca przemoc jest przekonana o słuszności swoich czynów, zawsze znajdzie dla nich usprawiedliwienie.

2.2. Formy przemocy

Osoby stosujące przemoc domową publicznie prezentują się w odmienny sposób niż w domu, dlatego tak trudno jest innym uwierzyć w ich działania wobec najbliższych. Może to utrudniać zwracanie się o pomoc osobom doznającym przemocy, tym bardziej, że osoby stosujące przemoc wmawiają osobom doznającym przemocy, że same są winne tego, jak są traktowane.

Przemoc fizyczna – zamierzone działanie człowieka, zwrócone przeciwko fizyczności, niosące ryzyko uszkodzenia ciała, np.: popychanie, odpychanie, obezwładnianie, przytrzymywanie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką i pięściami, bicie przedmiotami, ciskanie w kogoś przedmiotami, parzenie, polewanie substancjami żrącymi, itp.

Przemoc psychiczna – wszystkie działania zmierzające do poniżenia ofiary, obrażenia, zastraszenia, pozbawienia wiary we własne możliwości, szantaż emocjonalny, „zabawa” uczuciami, manipulacja, wyśmiewanie poglądów, religii, pochodzenia, narzucanie własnych poglądów, karanie przez odmowę uczuć, zainteresowania, szacunku, stała krytyka, wmawianie choroby psychicznej, izolacja społeczna (kontrolowanie i ograniczanie kontaktów z innymi osobami), domaganie się posłuszeństwa, ograniczanie snu i pożywienia, wyzywanie, poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie, stosowanie gróźb, destruktywna krytyka i słowne ubliżanie, werbalne groźby, drwiny, taktyka nacisków (np. dąsanie się), grożenie (np. zabranie dzieci, popełnieniem samobójstwa, złożeniem skargi do instytucji socjalnych), brak szacunku (np. ustawiczne upokarzanie przy innych, nieodpowiadanie na pytania), odmowa pomocy przy dzieciach czy pracach domowych, kłamstwa, okazywanie zazdrości, zdradzanie, niedotrzymywanie obietnic i wspólnych uzgodnień, izolowanie, mówienie dokąd może, a dokąd nie może chodzić osoba doznająca przemocy, ustawiczne sprawdzanie telefonu, kontrolowanie z kim spotyka się osoba doznająca przemocy, uniemożliwianie kontaktów z rodziną i przyjaciółmi, grożenie odebraniem życia lub skrzywdzeniem osoby doznającej przemocy lub dzieci, itp.

Przemoc seksualna – zmuszanie osoby do jakiejkolwiek formy aktywności seksualnej wbrew jej woli i bez zgody. Zgoda musi być udzielona przez osobę zdolną do składania oświadczeń woli. Przykłady przemocy seksualnej to: wymuszanie pożycia seksualnego, wymuszanie nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych, wymuszanie seksu z osobami trzecimi, sadystyczne formy współżycia seksualnego, demonstrowanie zazdrości, krytyka zachowań seksualnych, krytyka organów płciowych, gwałt, upokarzające traktowanie z powodu orientacji seksualnej, itp.

Przemoc ekonomiczna – kontrolowanie finansów, odbieranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej, niezaspokajanie podstawowych materialnych

potrzeb rodziny, osób prowadzących wspólne gospodarstwo domowe czy zależnych w jakikolwiek sposób, np. ograniczanie dostępu do wspólnych pieniędzy, zmuszanie do proszenia o pieniądze, uniemożliwianie dostępu do konta bankowego, niealimentacja, itp.

Zaniedbanie – stosują ją najczęściej osoby dorosłe wobec dzieci, a także członkowie rodziny wobec swoich starszych lub niepełnosprawnych najbliższych. Jest to niezaspokajanie ich podstawowych potrzeb emocjonalnych i fizycznych. O zaniedbaniu można mówić w przypadku odrzucenia emocjonalnego dziecka, braku zainteresowania jego rozwojem, sytuacją życiową, problemami, a także stanem zdrowia i higieną. Zaniedbanie to także niezaspokajanie potrzeb żywieniowych i potrzeb związanych z ubiorem, nieudzielanie pomocy w chorobie, niepodawanie leków, zaniedbywanie higieny, itp.

2.3. Mechanizmy przemocy

Syndrom wyuczonej bezradności – w wyniku doświadczeń u osoby doznającej przemocy pojawia się bezradność. Osoba doznająca przemocy poszukuje różnorodnych form pomocy dla siebie. Często okazuje się jednak, że działania mające ją ochronić nie przynoszą oczekiwanych przez nią efektów. Nabiera ona przekonania, że cokolwiek zrobi nie jest w stanie zmienić swojej sytuacji. Sprawia to, że nie potrafi zmotywować się do działania pomimo poczucia, że jest krzywdzona i źle traktowana oraz mimo wiedzy, że sprawca nie powinien tak postępować, że znęcanie się nad członkiem rodziny jest przestępstwem.

Zjawisko „prania mózgu” – mechanizm polegający na systematycznym, świadomym i celowym oddziaływaniu na człowieka w celu zmiany jego przekonań, postaw, uczuć, potrzeb. Celem takiego działania jest podporządkowanie osoby doznającej przemocy. Ma ona postępować zgodnie z wizją i pomysłem na jej życie wymyślonym przez osobę stosującą przemoc. Konsekwencją „prania mózgu” są m.in. utrata poczucia własnej wartości oraz całkowite podporządkowanie się osobie stosującej przemoc.

Zespół stresu pourazowego PTSD (*Posttraumatic Stress Disorder*) – zaburzenia lękowe PTSD są związane z sytuacjami, w których człowiek jest narażony na utratę zdrowia i życia. Nasilenie PTSD zależy od intensywności i czasu trwania traumy. Objawy PTSD są intensywniejsze u osób, które przeżyły traumę w wyniku aktywności człowieka (gwałt, przemoc domowa) niż u ofiar zjawisk naturalnych (powódź, huragan). Objawami PTSD są m.in. zaburzenia snu, drażliwość, wybuchy gniewu, złości, nadmierna czujność, natrączywe wspomnienia, koszmary senne.

Zjawisko wtórnej wiktyimizacji – osoba doznająca przemocy na różnych etapach swojego życia może poszukiwać pomocy w poradzeniu sobie z sytuacją, w której się znalazła. Zwraca się wówczas o wsparcie do osób czy instytucji, które powinny go udzielić. Jeżeli napotka osoby, które zareagują bagatelizowaniem problemu lub obwinianiem osoby doznającej przemocy za sytuację, w której się znalazła, dochodzi do wtórnego zranienia. W takiej sytuacji mówimy o wtórnej wiktyimizacji osoby doznającej przemocy.

Syndrom sztokholmski – takim mianem określono mechanizm, który zaobserwowano u ofiar zamachu terrorystycznego w Sztokholmie. U osób przetrzymywanych przez terrorystów, a następnie uwolnionych przez policję, pojawiły się reakcje, które większość obserwatorów uznała za irracjonalne. Otóż niedawni zakładnicy zaangażowali się w proces

obrony swoich oprawców, zamiast żądać sprawiedliwości, czy nawet odwetu (co w tej sytuacji byłoby bardziej zrozumiałe). Jedna z ofiar tak związała się z terrorystą, iż zawarła z nim związek małżeński.

Jest to rodzaj mechanizmu obronnego, który pojawia się u osób doznających przemocy domowej w związku z silnym stresem, którego doznają. Ofiary są wdzięczne za chwile spokoju, drobne przywileje, za namiastkę uczucia, za to, że żyją. Dlatego też często osoby doznające przemocy pomagają osobom stosującym przemoc w rodzinie.

Objawy syndromu sztokholmskiego¹:

- pozytywne uczucia wobec osoby stosującej przemoc;
- zrozumienie przez osobę doznającą przemocy motywów i zachowań osoby stosującej przemoc;
- podzielenie poglądów osoby stosującej przemoc;
- negatywne uczucia wobec wszystkich ludzi, zarówno bliskich, jak i obcych, którzy próbują ratować osobę doznającą przemocy;
- niezdolność zaangażowania się w zachowania, które mogłyby doprowadzić do uwolnienia od osób stosujących przemoc.

Mechanizm „psychologicznej pułapki” – osoba doznająca przemocy nie jest w stanie zrezygnować ze związku, w który zainwestowała czas, uczucia, energię. Wierzy, że będzie lepiej, jeśli tylko ona się bardziej postara i będzie spełniać oczekiwania osoby stosującej przemoc. Wzmacnia to mechanizm zaangażowania i konsekwencji opisany przez Roberta Cialdiniego, który wskazuje, że im więcej poświęcimy energii i czasu angażując się w sprawę, która jest dla nas ważna, tym bardziej będziemy chcieli być konsekwentni i trwać w swoim postanowieniu, nawet jeśli sytuacja jest dla nas niekorzystna i krzywdząca. Mówiąc wprost – im bardziej osoba doznająca przemocy się stara i im więcej energii wkłada w to działanie, tym trudniej jej zrezygnować.

3. Podstawy prawne Programu

Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych

- 1) Karta Narodów Zjednoczonych z 1945 r.;
- 2) Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 r.;
- 3) Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.;
- 4) Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 r.;
- 5) Deklaracja Wiedeńska z 1993 r.;
- 6) Deklaracja o eliminacji przemocy wobec kobiet z 1993 r.;
- 7) Deklaracja Pekńska z 1995 r.;
- 8) Konwencja o Prawach Dziecka z 1989 r.

Dokumenty Rady Europy

- 1) Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy nr R (85)4 w sprawie przemocy domowej z 26 marca 1985 r.;
- 2) Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy nr R (90)2 w sprawie reakcji społecznych na przemoc w rodzinie z 15 stycznia 1990 r.;

¹ Błoch-Gnych A., *Syndrom sztokholmski w relacjach międzyludzkich*, „Niebieska Linia” nr 4/2010, Instytut Psychologii Zdrowia IPZ

- 3) Rekomendacja Rady Europy 1450 (2000) dotycząca przemocy wobec kobiet w Europie;
- 4) Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy Rec. (2002) w sprawie ochrony kobiet przed przemocą z 30 kwietnia 2002 r.;
- 5) Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z 11 maja 2011 r. tzw. Konwencja Stambulska.

Dokumenty Unii Europejskiej

- 1) Dyrektywa 2012/29/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012, s. 57);
- 2) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony (w sprawach karnych) (Dz. Urz. UE L 338 z 21.12.2011, s. 2);
- 3) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz. Urz. UE L 335 17.12.2011, s. 1);
- 4) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar (Dz. Urz. UE L 101 z 15.04.2011, s.1);
- 5) Program sztokholmski przyjęty w dniach 10-11 grudnia 2009 r.

Dokumenty krajowe normujące problematykę przeciwdziałania przemocy w rodzinie

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.);
- 2) Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014- 2020 (Uchwała Rady Ministrów nr 76 z 29 kwietnia 2014 r., M. P. z 2014, poz. 445);
- 3) Narodowy Program Zdrowia na lata 2016–2020 (Dz. U. z 2016, poz. 1492);
- 4) Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 218, 956);
- 5) Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1507, 1622, 1690, 1818, 2473);
- 6) Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 2277, z 2020 r., poz. 1492);
- 7) Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1668);
- 8) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1057);
- 9) Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 360, 956, 1610);
- 10) Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1327);
- 11) Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1444, 1517), w tym przepisy wykorzystywane w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie:
 - art. 207 k.k. § 1 k.k. – znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny,

- art. 207 § 2 k.k. – jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa,
- art. 207 § 3 k.k. – jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie,
- art. 191 k.k. zmuszanie do określonych zachowań,
- art. 209 k.k. uporczywe uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego,
- art. 278 i 279 k.k. kradzież i kradzież z włamaniem na szkodę osoby najbliższej,
- art. 217 k.k. naruszenie nietykalności cielesnej, porzucenie małoletniego lub osoby nieporadnej,
- art. 210 k.k. pozostawianie osoby, względem której jest się zobowiązanym do opieki, w sytuacjach zagrażających jej życiu lub zdrowiu,
- art. 160 k.k. dopuszczenie się czynu lubieżnego wobec osoby poniżej 15 roku życia,
- art. 211 k.k. uprowadzenie lub zatrzymanie małoletniego wbrew woli osoby powołanej do opieki,
- art. 200 k.k. obcowanie płciowe z małoletnim,
- art. 190 k.k. groźby popełnienia przestępstwa na szkodę najbliższych,
- art. 199 k.k. nadużycie zależności,
- art. 201 k.k. obcowanie płciowe w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry,
- art. 208 k.k. rozpijanie małoletniego,
- art. 288 k.k. niszczenie mienia,
- art. 216 k.k. zniewaga,
- art. 156 i 157 k.k. uszkodzenie ciała;

12) Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359), w tym przepisy wykorzystywane w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie:

- art. 52 k.r.o. warunki zniesienia współwłasności majątkowej,
- art. 84 k.r.o. sądowe ustalenie ojcostwa,
- art. 133 k.r.o. obowiązek rodziców do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka,
- art. 141 k.r.o. roszczenia matki dziecka pozamałżeńskiego,
- art. 56, 61, 57 k.r.o. warunki orzekania separacji i rozwodu, orzekanie o winie w rozkładzie pożycia małżeńskiego,
- art. 58 k.r.o. rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej, sposób korzystania ze wspólnego mieszkania w przypadku rozwodu,
- art. 60 k.r.o. warunki żądania od rozwiedzionego małżonka środków na utrzymanie;

13) Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 30, 413, 568, 1086, 1458);

14) Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 stycznia 2011 r. w sprawie Zespołu Monitorującego do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (Dz. U. z 2011 r. Nr 28, poz. 146);

15) Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 3 czerwca 2011 r. w sprawie nadzoru i kontroli nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2011 r. Nr 126, poz. 718);

- 16) Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245);
- 17) Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 22 października 2010 r. w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy (Dz. U. z 2010 r. Nr 201, poz. 1334).

4. Przemoc domowa – diagnoza zjawisk

4.1. Wprowadzenie

Dane, które pozwalają na szacowanie zjawiska przemocy domowej, są gromadzone przez różne instytucje, które ustawowo podejmują działania mające na celu ograniczenie zjawiska przemocy w rodzinie. Są to dane pochodzące z interwencji przeprowadzonych przez organy ścigania i najczęściej obejmują informacje o interwencjach domowych, wszczętych procedurach „Niebieskie Karty” oraz postępowaniach w związku z przestępstwami związanymi z przemocą domową, aż po osądzenie sprawców.

Drugim źródłem informacji są dane gromadzone przez Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki, które obejmują informacje związane z przeprowadzonymi działaniami w zakresie interwencji kryzysowej, dotyczące działań zespołów interdyscyplinarnych, ochrony osób doznających przemocy oraz oddziaływań korekcyjno-edukacyjno-terapeutycznych na osoby stosujące przemoc.

Informacje, na podstawie których można szacować zjawisko przemocy w rodzinie, oparte są wyłącznie o dane zebrane z już podjętych działań. Biorąc pod uwagę psychologiczne aspekty, należy przypuszczać, że zjawisko przemocy domowej jest znacznie szersze niż pokazują to owe dane. Niestety, duża liczba przypadków przemocy wciąż nie jest zgłaszana. Może to mieć związek między innymi z psychologicznymi aspektami zjawiska przemocy (lęk, wstyd, poczucie bezradności u osób doświadczających przemocy) oraz z ciągłym przeświadczeniem, że przemoc dotyczy tylko spraw poważnych, skutkujących odniesieniem konkretnych obrażeń, najczęściej fizycznych².

4.2. Przemoc w skali kraju

W Polsce w 2019 r. przeprowadzono na zlecenie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej „Ogólnopolską diagnozę zjawiska przemocy w rodzinie”. W momencie opracowywania niniejszego Programu raport ten nie był opublikowany na stronach ministerstwa³.

Z raportu wynika, że według Polaków zjawisko przemocy jest stosunkowo częste – 9 % uważa, że dotyczy niemal każdego gospodarstwa domowego, a 25% badanych, że dotyczy dużej części gospodarstw domowych, tj. ponad połowy gospodarstw. Co trzeci badany przyznaje, że doświadczył przemocy psychicznej lub fizycznej.

Badania wskazują, że aż 57% Polaków doświadczyło jakiejś formy przemocy (zarówno niedawno, jak i w przeszłości), a więcej niż raz przemocy doświadczyło 47% Polaków. Wciąż

² Raport Alternatywny Rzecznika Praw Obywatelskich do sprawozdania Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z działań podjętych w celu wprowadzenia w życie konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, p. 48.

³ Raport został opublikowany pod adresem <https://static.im-g.pl/im/5/26198/m26198755,WYNIKI-BADANIA.pdf>

większość osób nie szuka pomocy w związku z doświadczeniem przemocy domowej. Najczęściej na poszukiwanie wsparcia decydują się osoby, które doznały przemocy fizycznej, psychicznej i ekonomicznej (od 31% do 24%), bardzo rzadko seksualnej – 11%. Z raportu wynika, że 30% respondentów określiło się jako sprawcy przemocy w rodzinie. Najczęściej stosowali przemoc psychiczną (24%) i fizyczną (11%).

Wciąż 10% Polaków uważa, że zachowania przemocowe są normalne, w szczególności zjawisko przemocy ekonomicznej nie budzi sprzeciwu u 14% badanych.

Z danych, na które należy szczególnie zwrócić uwagę, niepokojące jest akceptowanie przez 13% mężczyzn i 7% kobiet opinii, że „w sprawach seksu żona zawsze powinna zgadzać się z tym, co chce mąż”, a aż 9% badanych akceptuje stwierdzenie, że „gwałt w małżeństwie nie istnieje”. Wciąż silne są przekonania wśród badanych, że przemoc jest prywatną sprawą rodziny – 18% badanych oraz że ofiary przemocy akceptują swoją sytuację – 40% badanych. Z raportu wynika także, że aż 72% badanych uważa, że prawo w Polsce niedostatecznie chroni osoby doznające przemocy w rodzinie.

Przytoczone badania wskazują wyraźnie, że dane oparte o statystyki instytucjonalne nie oddają skali zjawiska przemocy w rodzinie.

W Polsce w 2018 roku wszczęto 93 111 procedur „Niebieskich Kart”. Najczęściej procedurę uruchamiali przedstawiciele Policji (78,4 %), następnie przedstawiciele pomocy społecznej (12,4%), w dalszej części przedstawiciele Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i oświaty, a najrzadziej przedstawiciele ochrony zdrowia.

Tabela 1. Liczba działań podjętych w procedurze „Niebieskie Karty” wyłącznie przez Policję (bez danych z działalności innych upoważnionych do zwalczania przemocy domowej podmiotów) w Polsce w latach 2017-2019

Liczba wszczętych procedur „Niebieskie Karty”	2017	2018	2019
	75662	73153	74313
w tym nowe procedury „Niebieskie Karty”	61980	59829	61076
Ogólna liczba ofiar przemocy	92529	88133	88032
Ofiary – kobiety	67984	65057	65195
Ofiary – mężczyźni	11030	10672	10676
Ofiary – nieletni	13515	12404	12161
Osoby podejrzewane o stosowanie przemocy	76206	73654	74910
Podejrzewani sprawcy – mężczyźni	70035	67306	68148
Podejrzewani sprawcy – kobiety	5878	6045	6448
Podejrzewani sprawcy – nieletni	293	303	314
Sprawcy będący pod wpływem alkoholu	46092	43182	42583
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu –mężczyźni	44037	41257	40435
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu – kobiety	2028	1903	2126
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu – nieletni	27	22	22
Liczba dzieci umieszczonych w miejscu nie zagrażającym ich bezpieczeństwu	413	427	309

Źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>

W Polsce w 2018 roku liczba wszczętych procedur „Niebieskie Karty” spadła w stosunku do 2017 roku, natomiast w 2019 roku wzrosła o prawie tysiąc w stosunku do roku 2018.

W skali kraju mężczyźni stanowią największą grupę osób podejrzewanych o stosowanie przemocy w rodzinie. Systematycznie wzrasta liczba nieletnich podejrzewanych o stosowanie przemocy.

Policja w swoich statystykach posługuje się określeniami sprawca i ofiara przemocy. Od momentu wprowadzenia procedury „Niebieskie Karty” dla określenia osób uwikłanych w przemoc używa się określeń – osoba doznająca przemocy i osoba stosująca przemoc. Takie określenia pozwalają unikać stygmatyzowania osób uwikłanych w przemoc w rodzinie. W danych zebranych przez policję, w związku z przemocą w rodzinie, podaje się osoby stosujące przemoc pod wpływem alkoholu. Może to wskazywać na związek przemocy z alkoholem. Jak wiadomo, alkohol nie jest przyczyną przemocy domowej, a jest tylko wyzwalaczem zachowań agresywnych. Coraz częściej osoby pracujące z rodzinami uwikłanymi w przemoc zwracają uwagę także na uzależnienia od innych substancji psychoaktywnych oraz na uzależnienia behawioralne, które mogą wywoływać zachowania przemocowe. Nie są one ujmowane w statystykach policji.

4.3. Przemoc w rodzinie w województwie zachodniopomorskim

Na potrzeby opracowania niniejszego Programu zebrano dane z lat 2017-2019 (dane udostępnione przez Komendę Wojewódzką Policji w Szczecinie, Sąd Okręgowy w Szczecinie, Sąd Okręgowy w Koszalinie, Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie) oraz zlecono przeprowadzenie diagnozy skali zjawiska przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim w latach 2015-2018.

Dane przedstawiają przypadki, które zostały zgłoszone do tychże instytucji. W sferze domysłów pozostaje liczba przypadków przemocy, która nie jest identyfikowana jako przemoc w rodzinie przez samych jej członków i nie jest zgłaszana. Można wskazać kilka powodów decydujących o tym, że przypadki przemocy w rodzinie nie są zgłaszane.

Za najważniejsze należy uznać: niedostateczną wiedzę czym jest przemoc, społeczno-kulturowe przyzwolenie na stosowanie przemocy, wzory przekazywane z pokolenia na pokolenie, w ramach których przemoc jest wpisana w funkcjonowanie rodziny, a także brak wiary w skuteczność działań organów ścigania lub instytucji powołanych do pomocy rodzinom uwikłanym w przemoc.

Na ten ostatni aspekt zwrócił uwagę rzecznik praw obywatelskich powołując się na badania ankietowe, w których 72% badanych stwierdziło, że prawo niedostatecznie chroni osoby pokrzywdzone przemocą w rodzinie, a aż 79% ankietowanych wskazało, że ofiary przemocy domowej nie otrzymują dostatecznej pomocy zarówno instytucjonalnej, jak również środowiskowej (sąsiedzi, rodzina, bliscy)⁴.

Zgodnie z danymi zebranymi przez Komendę Wojewódzką Policji w latach 2017-2019 zanotowano spadek interwencji domowych zakończonych wszczęciem procedury „Niebieskie Karty”.

⁴ Raport Rzecznika Praw Obywatelskich alternatywny do sprawozdania rządu Rzeczypospolitej Polskiej z działań podjętych w celu wprowadzenia w życie Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, pkt. 54, patrz: Ogólnopolska Diagnoza Zjawiska Przemocy w rodzinie, str.31.

Tabela 2. Skala zjawiska przemocy w regionie w latach 2017-2019

Rok	2017	2018	2019
Interwencje domowe (liczba formularzy „Niebieska Karta” sporządzonych przez policję)	5124	4327	4185
Miasta	3483	3053	3085
Wieś	1641	1274	1100
Pokrzywdzeni przemocą w rodzinie	5574	4665	4475
Kobiety	4461	3734	3631
Mężczyźni	653	591	545
Nieletni	460	340	302
Sprawcy przemocy w rodzinie	5139	4364	4208
Kobiety	406	399	404
Mężczyźni	4702	3944	3783
Nieletni	31	21	21
Sprawcy pod wpływem alkoholu	3330	2830	2451
Rodzaje przemocy			
Seksualna	3619	2830	2451
Ekonomiczna	85	76	127
Psychiczna	4220	3445	3243
Inne	880	649	773
Liczba dzieci umieszczonych u osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej, placówce opiekuńczo-wychowawczej	15	16	15

Źródło: Komenda Wojewódzka Policji w Szczecinie

Kobiety stanowią 80% osób pokrzywdzonych przestępstwem przemocy w rodzinie, mężczyźni i nieletni to po około 10% procent ofiar przemocy w rodzinie. Procentowy rozkład pokrzywdzonych nie zmienił się w latach 2017-2019. Jeśli chodzi o osoby, które stosują przemoc, to najliczniejszą grupę stanowią mężczyźni – 89,9% w 2019 roku.

Najwięcej przestępstw związanych z przemocą w rodzinie jest popełnianych pod wpływem alkoholu, aczkolwiek zauważalny jest spadek w 2018 i 2019 roku w stosunku do roku 2017. W 2017 roku 70% osób zatrzymanych w związku z przemocą w rodzinie stanowiły osoby pod wpływem alkoholu, w 2018 roku było to 65%, a w 2019 roku już 58% osób. Dane te, podobnie jak dane ogólnopolskie, nie uwzględniają innych substancji psychoaktywnych oraz uzależnień behawioralnych. Trudno jest interpretować spadek liczby osób zatrzymanych pod wpływem alkoholu w związku z przemocą w rodzinie.

W 2017 roku stwierdzono 3619 przypadków przemocy fizycznej i 4220 przypadków przemocy psychicznej. W 2018 roku na 2830 przypadków przemocy fizycznej odnotowano 3545 przypadków przemocy psychicznej, natomiast w 2019 roku przemoc psychiczną odnotowano 3243 razy, a fizyczną 2451. Jak widać liczba przypadków przemocy psychicznej systematycznie wzrasta w stosunku do odnotowywanej liczby przypadków przemocy psychicznej. Wydaje się więc – i zwracają też na to uwagę specjaliści pracujący w obszarze przeciwdziałania przemocy – że zmienia się rodzaj stosowanej przemocy z fizycznej na psychiczną. Możliwe jest, że dotychczasowe kampanie informacyjne, które przez wiele lat podnosiły problem przemocy fizycznej, przyniosły efekt w postaci mniejszej liczby jej przypadków. Jednocześnie możemy mieć do czynienia z sytuacją, w której świadomość przemocy psychicznej, ekonomicznej czy seksualnej w społeczeństwie jest wciąż znikoma albo część osób zastąpiła zachowania związane z przemocą fizyczną zachowaniami związanymi z przemocą psychiczną. Przemoc psychiczna często nie jest identyfikowana jako rodzaj przemocy przez osoby doznające i stosujące przemoc, gdyż wpisuje się w pewien

wzorzec kulturowy funkcjonowania rodziny, co może jeszcze zaniżać statystyki w tym obszarze. Przemoc psychiczna jest też trudniejsza do udowodnienia zarówno podczas interwencji, jak i postępowania o przestępstwo z artykułu 207 k.k., dlatego też może być rzadziej zgłaszana organom ścigania i rzadziej może być wszczynana wobec osób stosujących przemoc procedura „Niebieskie Karty”. Możliwe, że znajdujemy się w momencie, w którym trzeba większy nacisk położyć na profilaktykę przeciwdziałania przemocy psychicznej, ekonomicznej, seksualnej.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt, który prezentują zebrane dane. Ponad 75% interwencji domowych zakończonych wypełnieniem formularza „Niebieska Karta” ma miejsce w miastach. O ile w latach 2017-2018 ilość interwencji w miastach nie zmieniła się znacząco, o tyle na wsiach spadła o 13,65% rok do roku. Ponownie trudno jest interpretować surowe dane, natomiast warto potraktować je jako wskazówkę, w jakim kierunku podejmować zintensyfikowane działania profilaktyczne.

Jeśli zestawień przedstawione dane z ogólnopolskimi badaniami, to wydaje się, że mocno niedoszacowane są dane dotyczące dzieci, jako osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie. Z badań przeprowadzonych w 2013 roku wynika, że około 30% małoletnich doświadcza przemocy w rodzinie⁵, a według innych badań przeprowadzonych wśród dorosłych 47,1% osób zna osobiście rodziny, w których dochodzi do przemocy psychicznej wobec dzieci. W związku z tym statystyki policyjne w tym obszarze nie mogą dać nam pełnego obrazu przemocy wobec osób małoletnich. W danych zebranych przez policję mamy dwa powiaty, w których w 2017, 2018 oraz 2019 roku nie odnotowano żadnego dziecka, wobec którego stosowano przemoc w rodzinie – są to miasta Koszalin i Łobez. Dla przykładu w 2019 roku w mieście Świnoujście odnotowano tylko 3 przypadki, w Szczecinku 1 i w Świdwinie 3 osoby małoletnie pokrzywdzone przemocą w rodzinie. Natomiast w tym samym roku odnotowano w Drawsku Pomorskim 37, w Goleniowie 40, a w Stargardzie 55 małoletnich pokrzywdzonych przemocą w rodzinie.

Jak wskazują autorzy raportu „Analiza zjawiska przemocy w rodzinie” rozbieżności mogą wynikać z kilku czynników: ze sposobu, w jaki policjanci rozmawiają z osobą pokrzywdzoną, ze stopnia wnikliwości w gromadzeniu informacji, z charakteru zadawanych pytań zarówno pod względem treściowym, jak i ze sposobu ich formułowania oraz z predyspozycji osobistych funkcjonariusza sporządzającego kartę A procedury „Niebieskie Karty”, decydujących o tym, czy potrafi on zauważyć, że dziecko może być ofiarą przemocy w rodzinie⁶. Sami funkcjonariusze podczas szkoleń czy rozmów, zwracają uwagę, że w trakcie interwencji

w rodzinie mają bardzo mało czasu na rozpoznanie sytuacji. Argumentują, że często jest to jedna z wielu interwencji i równocześnie są już wzywani do kolejnej.

Twórcy Konwencji Stambulskiej oraz specjaliści pracujący w obszarze pomagania rodzinom uwikłanym w przemoc w rodzinie zwrócili uwagę na kolejny aspekt. Zarówno statystykom, jak i osobom wszczynającym procedury związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, umyka fakt, że dzieci stają się osobami doznającymi przemocy już w momencie kiedy są

⁵ Wójcik S., *Przemoc w rodzinie, zaniedbanie, wiktyfikacja pośrednia. Wyniki ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci, Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 2013. Za: Durka W., Kowalewski M., Kowalewska D., Nowak A., Thurow R., *Identyfikacja skali przemocy w rodzinie na obszarze województwa zachodniopomorskiego. Diagnoza za lata 2015-2018*, Szczecin 2020

⁶ Durka W., Kowalewski M., Kowalewska D., Nowak A., Thurow R., *Identyfikacja skali przemocy w rodzinie na obszarze województwa zachodniopomorskiego. Diagnoza za lata 2015-2018*, Szczecin 2020, s. 50

świadkami przemocy. Funkcjonowanie dzieci, ich rozwój psychospołeczny zostaje zaburzony z powodu wychowywania się w miejscu, w którym dochodzi do przemocy. I nawet wtedy, gdy przemoc nie dotyka ich bezpośrednio, stają się osobami doznającymi przemocy. Zostają nimi w momencie kiedy widzą, jak dochodzi do przemocy w miejscu, w którym zamieszkują wspólnie z bliskimi. Badania psychologiczne pokazują, że dzieci uczą się poprzez obserwację i naśladownictwo. Może to wskazywać, że w gronie osób stosujących przemoc domową najliczniejszą grupę będą stanowiły osoby, które w dzieciństwie były świadkami przemocy, a niekoniecznie jej ofiarami. Idąc tym tropem, można też przypuszczać, że osoby małoletnie w toku swojego rozwoju mogą stawać się nieletnimi osobami stosującymi przemoc w rodzinie.

Tabela 3. Osoby pokrzywdzone przemocą w rodzinie w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019 (Ł – łącznie, M – mężczyźni, K – kobiety, Dz – dzieci)

	2017				2018				2019			
	Ł	K	M	Dz	Ł	K	M	Dz	Ł	K	M	Dz
Koszalin	172	160	12	0	103	103	0	0	93	87	5	0
Szczecin	1450	1169	227	54	1533	1249	236	48	1551	1283	236	32
Świnoujście	48	44	2	2	61	60	1	0	51	45	3	3
Białogard	226	189	17	20	97	70	15	12	73	66	3	4
Choszczno	233	184	35	14	97	70	15	12	73	66	3	4
Drawsko	331	236	28	67	288	197	40	51	246	179	30	37
Goleniów	245	172	24	49	129	97	13	19	225	159	26	40
Gryfice	305	243	39	23	243	187	36	20	209	163	18	28
Gryfino	333	285	28	20	238	200	18	20	247	212	26	9
Kamień Pom.	123	95	11	17	85	56	5	24	88	68	1	19
Kołobrzeg	189	157	18	14	128	94	15	19	152	116	26	10
Łobez	122	94	20	8	115	108	7	0	79	74	5	0
Myślibórz	198	158	28	12	125	113	6	6	79	66	5	8
Police	223	189	26	8	205	166	34	5	174	147	20	7
Pyrzyce	126	120	6	0	60	51	8	1	76	68	8	4
Sławno	139	112	13	14	76	66	5	5	69	57	7	5
Stargard	454	286	50	118	411	301	51	59	352	261	36	55
Szczecinek	126	108	9	9	119	81	13	25	64	54	9	1
Świdwin	291	249	33	9	259	216	35	8	178	156	19	3
Wałcz	240	211	27	2	199	163	35	1	227	190	28	9
Łącznie	5574	4461	653	460	4665	3734	591	340	4475	3631	545	302

Źródło: Komenda Wojewódzka Policji w Szczecinie

W latach 2017-2019 liczba osób podejrzewanych o stosowanie przemocy systematycznie spadała, co może być spowodowane zarówno zwiększoną skutecznością oddziaływań profilaktycznych, jak również większą świadomością faktu, że przemoc jest przestępstwem. Trudno zidentyfikować jednoznacznie, co ma wpływ na zmniejszenie się liczby interwencji w związku z przemocą w rodzinie. Ważnym wskaźnikiem jest zmniejszenie się interwencji policji w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie pod wpływem alkoholu. Jak zauważono wcześniej w dokumencie – alkohol jest wyzwalaczem, a nie przyczyną przemocy domowej.

Najwięcej osób podejrzewanych o stosowanie przemocy jest w dużych miastach Szczecin i Koszalin. Wciąż dotyczy to w znacznie większym stopniu mężczyzn niż kobiet i nieletnich podejrzewanych o stosowanie przemocy. Łączna liczba osób podejrzewanych o stosowanie

przemocy domowej w Szczecinie w 2019 roku wyniosła 1551, osób natomiast z danych przekazanych przez Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wynika, że działaniami związanymi z procedurą „Niebieskie Karty” objęto 488 osób. W sumie w regionie ilość osób podejrzewanych o przemoc, które zostały objęte działaniami związanymi z procedurą „Niebieskie Karty” kształtuje się następująco:

- rok 2017 – 2223 osób,
- rok 2018 – 2091 osób,
- rok 2019 – 2262 osób.

Surowe liczby wskazują, że tylko połowa osób podejrzewanych o przemoc w rodzinie jest objęta działaniami związanymi z przemocą w rodzinie. Jest to zastanawiające i warto dalszej diagnozy, w szczególności dlatego, że jak wskazują specjaliści pracujący z osobami stosującymi przemoc, to właśnie ze zmianą zachowań tych osób należy wiązać ograniczanie zjawiska przemocy w rodzinie.

Tabela 4. Osoby podejrzewane o stosowanie przemocy w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019 (Ł – łącznie, M – mężczyźni, K – kobiety, N – nieletni, AI – pod wpływem alkoholu)

	2017					2018					2019				
	Ł	K	M	N	AI	Ł	K	M	N	AI	Ł	K	M	N	AI
Koszalin	166	6	159	1	110	103	0	103	0	67	94	6	88	0	52
Szczecin	1436	165	1263	8	882	1525	186	1326	0	933	1540	209	1323	8	925
Świnoujście	47	4	43	0	29	61	0	61	0	42	51	9	42	0	44
Białogard	197	12	184	1	151	82	3	79	0	72	72	3	69	0	62
Choszczno	219	23	193	3	193	173	11	162	0	160	203	18	185	0	165
Drawsko Pom.	262	11	250	1	201	237	21	214	2	183	206	8	195	3	133
Goleniów	196	6	190	0	100	122	17	104	1	62	185	15	181	2	141
Gryfice	288	20	262	6	199	222	21	200	1	167	198	15	181	2	141
Gryfino	311	14	296	1	209	208	14	194	0	132	236	12	223	1	169
Kamień Pom.	103	11	90	2	32	64	7	57	0	19	71	2	69	0	25
Kołobrzeg	177	14	163	0	56	118	8	110	0	42	146	12	134	0	45
Łobez	116	6	109	1	85	115	4	109	2	88	79	4	75	0	74
Myślibórz	193	9	184	0	143	119	0	119	0	86	73	7	66	0	57
Police	222	28	192	2	91	201	32	167	2	76	167	13	154	0	63
Pyrzyce	126	6	119	1	114	60	8	52	0	46	75	5	70	0	21
Sławno	129	10	119	1	114	72	5	67	0	59	69	9	60	0	53
Stargard	317	27	288	2	185	331	25	306	0	231	288	20	264	4	211
Szczecinek	107	27	101	1	79	90	6	84	0	62	58	3	54	1	38
Świdwin	288	22	266	0	178	255	13	249	0	150	178	11	167	0	114
Wałcz	239	7	232	0	188	199	18	181	0	153	219	20	199	0	168
Łącznie	5139	406	4702	31	3330	4364	399	3944	21	2830	4208	404	3783	21	2660

Źródło: Komenda Wojewódzka Policji w Szczecinie

Według danych z właściwości Sądu Okręgowego w Szczecinie w latach 2017-2019 2348 osób zostało osądzonych za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie z art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (lata 2017-2019).

Tabela 5. Osądzeni za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie we właściwości Sądu Okręgowego w Szczecinie w latach 2017-2019

	Osądzeni według rodzajów przestępstw za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie	Osądzeni z art. 207 k.k.	Środki karne nałożone prawomocnym orzeczeniem, w tym wobec osób skazanych za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie	Orzekane środki probacyjne, w tym wobec osób skazanych za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie
Szczecin	355	267	111	167
Choszczno	88	79	3	14
Goleniów	72	88	18	41
Gryfice	132	109	49	68
Gryfino	204	179	129	107
Kamień Pomorski	0	26	3	13
Łobez	68	45	54	8
Myślibórz	86	76	55	34
Stargard	153	169	58	97
Świnoujście	86	58	48	36

We właściwości Sądu Okręgowego w Koszalinie w latach 2017-2019 osądzono natomiast 738 osób za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie.

Tabela 6. Osądzeni za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie we właściwości Sądu Okręgowego w Koszalinie w latach 2017-2019

	2017	2018	2019
Osądzeni według rodzajów przestępstw za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie	81	89	103
Osądzeni z art. 207 k.k.	135	160	170
Środki karne nałożone prawomocnym orzeczeniem, w tym wobec osób skazanych za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie	b/d	58	50
Orzekane środki probacyjne, w tym wobec osób skazanych za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie	b/d	50	72

Jak widać liczba osób osądzonych jest znacznie mniejsza niż liczba interwencji i wszczętych procedur „Niebieskie Karty”. Może to być spowodowane wieloma czynnikami. Jednym z nich jest skuteczność działań podejmowanych przez zespoły interdyscyplinarne i grupy robocze pracujące z rodzinami dotkniętymi przemocą. Z drugiej strony, skierowanie sprawy o przemoc w rodzinie do sądu przez prokuraturę wymaga często, aby osoba pokrzywdzona składała zeznania i ich nie wycofywała. Zeznania pokrzywdzonych osób są często najsilniejszym dowodem w sprawie, co powoduje, że w sytuacji zmiany lub wycofania zeznań przez osoby pokrzywdzone sprawa jest umarzana z braku dowodów. Świadczy to o słabości systemu, który nie uwzględnia psychologicznych mechanizmów przemocy, takich jak „koło przemocy” czy „syndrom sztokholmski”, które wywołują wskazane powyżej zachowania osób pokrzywdzonych przestępstwem przemocy.

Według danych z prokuratury okręgu szczecińskiego i koszalińskiego w roku 2017 skierowano do sądu 597 spraw związanych z przemocą w rodzinie, 525 spraw umorzono, a w 625 przypadkach odmówiono wszczęcia postępowania. Analogicznie w roku 2018 prokuratury postawiły 717 aktów oskarżenia, 640 spraw umorzono, a w 638 przypadkach odmówiono wszczęcia postępowania. Jeśli przyrzeć się skuteczności aktów oskarżenia,

to okazuje się ona być bardzo wysoka. W 2017 i w 2018 roku kształtuje się ona na poziomie powyżej 90% skazanych za przestępstwa określane jako przemoc w rodzinie.

Diagnoza zjawiska pokazuje dalszą potrzebę wspierania instytucji, na których spoczywa obowiązek niwelowania zjawisk przemocy w rodzinie. Zauważalne są obszary oraz grupy osób, na które warto zwrócić szczególną uwagę.

Jednym z aspektów jest tradycja i wartości, które mogą być czynnikami wspierającymi przemoc w rodzinie, ze szczególnym uwzględnieniem przemocy psychicznej, ekonomicznej i seksualnej.

Z danych wynika, że wciąż największą grupą osób doznających przemocy są kobiety, jednak zwiększa się liczba mężczyzn, którzy doznają przemocy w rodzinie. Na podstawie danych statystycznych niejednoznaczna jest sytuacja dzieci. Z jednej strony jest ich stosunkowo niewiele jako pokrzywdzonych przemocą, ale z drugiej strony inne dane wskazują, że mogą to być liczby bardzo mocno niedoszacowane. Warto temu poświęcić uwagę.

Dane, które zostały zebrane do przygotowania niniejszej diagnozy, nie uwzględniają aspektu osób LGBTIA oraz imigrantów zarobkowych z obszarów kulturowych, w których prawa osób i stosunek do przemocy domowej mogą być inaczej postrzegane. Obecnie mamy do czynienia z napływem imigrantów z Europy Wschodniej, a spodziewany jest także napływ ludności z innych regionów świata i warto być na to przygotowanym. Bardzo istotne jest zwrócenie uwagi na sytuację tych osób i istnieje konieczność pogłębionej diagnozy zjawiska przemocy wśród wyżej wymienionych grup.

Działania powinny być nakierowane na rodzinę jako całość, czyli na wszystkie osoby spokrewnione lub niespokrewnione, pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące (artykuł 6 pkt 14 ustawy o pomocy społecznej). Jak wskazał Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 11 grudnia 2013 roku, w sprawie I OSK 3139/12 *„Faktyczny związek, o jakim mowa w powołanym przepisie (ustawa o pomocy społecznej art. 6. pkt 14.), oznacza codzienne współdziałanie osób, zmierzające do lepszego zaspokojenia ich potrzeb bytowych, w tym mieszkaniowych, żywnościowych i polegających na zapewnieniu dochodu stanowiącego źródło utrzymania (zarobkowych). Wspólne zamieszkiwanie jest więc przesłanką uznania za rodzinę osób zamieszkujących ze sobą, jeżeli równocześnie z tym zamieszkiwaniem występuje element wspólnego gospodarowania. Polega on zaś na dzieleniu lokalu mieszkalnego w sposób pozwalający stwierdzić, że koncentruje się w nim aktywność życiowa osoby zamieszkującej. Wspólne gospodarowanie opiera się bowiem na podziale zadań związanych z właściwym prowadzeniem gospodarstwa domowego. Wspólnie gospodarować, oznacza zatem wspólne prowadzenie gospodarstwa domowego”*.

NSA powołał się również na uzasadnienie do wyroku Sądu Najwyższego z 2 lutego 1996 r. (sygn. akt II URN 56/95, OSNP 1996 r., nr 16, poz. 240), w którym stwierdzono, że *„cechami charakterystycznymi dla prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego może być udział i wzajemna, ścisła współpraca w załatwianiu codziennych spraw związanych z prowadzeniem domu, niezarobkowanie i pozostawanie w związku z tym na całkowitym lub częściowym utrzymaniu osoby, z którą się gospodarstwo domowe prowadzi, a wszystko dodatkowo uzupełnione cechami stałości, które tego typu sytuację charakteryzują”*.

Pojęcie wspólnego gospodarowania nie oznacza zatem wyłącznie przyczyniania się do funkcjonowania wspólnoty poprzez wykonywanie na jej rzecz jakichkolwiek czynności, współdecydowanie o przeznaczeniu dochodu rodziny oraz wykonywanie czynności związanych z codziennymi zajęciami. Istotną cechą wspólnego gospodarowania jest również pozostawanie na utrzymaniu osoby, z którą takie gospodarstwo się tworzy.

5. Realizacja działań z zakresu przeciwdziałania przemocy przez jednostki samorządu terytorialnego województwa zachodniopomorskiego

Samorząd gminny i powiatowy

Ustawodawca ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadził katalog zadań dla jednostek samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 6 pkt 2 ww. ustawy: „do zadań własnych gminy należy w szczególności tworzenie gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym:

- 1) opracowanie i realizacja gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie;
- 2) prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w szczególności poprzez działania edukacyjne służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie;
- 3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia;
- 4) tworzenie zespołów interdyscyplinarnych”.

Liczba osób korzystających ze wsparcia oferowanego w punktach konsultacyjnych i ośrodkach interwencji kryzysowej w latach 2017-2019 pozostaje na zbliżonym poziomie.

Tabela 7. Gminna infrastruktura instytucji pomagających ofiarom przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019

Wyszczególnienie	Liczba jednostek			Liczba miejsc			Liczba osób korzystających		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Punkty konsultacyjne	23	24	22	X	X	X	1019	995	1024
Ośrodki wsparcia	1	1	0	40	40	X	15	33	0
w tym:									
z miejscami całodobowymi	1	1	0	40	40	X	15	33	0
Specjalistyczne ośrodki wsparcia	X	X	X	X	X	X	X	X	X
w tym:									
z miejscami całodobowymi	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ośrodki interwencji kryzysowej	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Źródło: Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie

Do zadań własnych powiatu należy w szczególności:

- 1) opracowanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie;
- 2) opracowanie i realizacja programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrożenia prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie;

- 3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia;
- 4) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej.

Do zadań powiatu z zakresu administracji rządowej należy w szczególności:

- 1) tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy rodzinie;
- 2) opracowywanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Tabela 8. Powiatowa infrastruktura instytucji pomagających ofiarom przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019

Wyszczególnienie	Liczba jednostek			Liczba miejsc			Liczba osób korzystających		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Punkty konsultacyjne	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ośrodki wsparcia	X	X	X	X	X	X	X	X	X
w tym:									
z miejscami całodobowymi	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Specjalistyczne ośrodki wsparcia	2	2	2	X	X	X	33	23	21
w tym:									
z miejscami całodobowymi	2	2	2	20	20	20	33	23	21
Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży	1	1	1	14	14	10	0	0	0
Ośrodki interwencji kryzysowej	9	9	9	X	X	X	506	477	501
w tym:									
z miejscami całodobowymi	7	7	8	63	63	64	453	411	425

Źródło: Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie

Funkcjonujące w województwie dwa specjalistyczne ośrodki wsparcia utrzymują stałą liczbę miejsc, ale liczba korzystających znacznie spadła – z 33 osób w 2017 do 21 w 2019 roku.

Od roku 2009 zmniejsza się systematycznie liczba ośrodków interwencji kryzysowej prowadzonych przez samorządy powiatowe – z 19 w 2009 roku, 12 w 2013 roku do 9 w latach 2017-2019. Jest to niepokojące zjawisko ze względu na dostępność specjalistycznej pomocy rodzinom dotkniętym przemocą.

Znacząco wzrosła liczba osób dotkniętych przemocą, którym została udzielona pomoc przez samorządy gminne i powiatowe pomiędzy rokiem 2018 (7 534 osób) a 2019 (10 295 osób). Przy zmniejszonym dostępie do specjalistycznej pomocy może prowadzić to do wniosków, że pomoc osobom dotkniętym przemocą może być niewystarczająca między innymi ze względu na czas, jaki trzeba tym osobom poświęcić. Mniejsza liczba specjalistów powoduje, że mają oni mniej czasu dla zwiększającej się liczby osób potrzebujących pomocy. Z drugiej strony dane te pokazują, że zwiększa się świadomość i potrzeba korzystania z pomocy specjalistów, których z powodów organizacyjnych jest coraz mniej.

Tabela 9. Formy pomocy udzielonej ofiarom przemocy przez samorządy gminne w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019

Wyszczególnienie	Liczba osób, którym udzielono pomocy		
	2017	2018	2019
Liczba osób dotkniętych przemocą w rodzinie	6962	5645	7405
w tym:			
dzieci	2021	1614	1622
kobiety	3385	2759	3856
mężczyźni	1556	1272	1927
Pomoc w formie poradnictwa ogółem	3758	3136	4514
w tym:			
medycznego	177	112	89
psychologicznego	1971	1748	2199
prawnego	1328	1121	1195
socjalnego	2860	2828	3020
zawodowego i rodzinnego	2437	2404	1326

Źródło: Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie

Fakt, że ponad 60% osób skorzystało z pomocy w formie poradnictwa, świadczy o tym, że coraz więcej osób korzysta z pomocy psychologicznej, socjalnej, prawnej, medycznej i rodzinnej.

Tabela 10. Formy pomocy udzielonej ofiarom przemocy przez samorządy powiatowe w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019

Wyszczególnienie	Liczba osób, którym udzielono pomocy		
	2017	2018	2019
Liczba osób dotkniętych przemocą w rodzinie	2126	1889	2890
w tym:			
dzieci	451	462	438
kobiety	1205	1061	1774
mężczyźni	470	366	678
Pomoc w formie poradnictwa ogółem	1186	1672	1898
w tym:			
medycznego	16	55	184
psychologicznego	1047	787	890
prawnego	656	350	366
socjalnego	1442	1084	1599
zawodowego i rodzinnego	1073	1021	1304

Źródło: Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie

W samorządach powiatowych natomiast zmniejszyła się liczba osób korzystających ze wsparcia psychologicznego. W 2017 roku 1047 osób skorzystało z poradnictwa

psychologicznego, w roku 2018 było to natomiast 890 osób, przy zwiększonej liczbie osób dotkniętych przemocą.

Liczba wszczętych procedur „Niebieskie Karty” w samorządach gminnych w 2019 roku spadła o 105 w stosunku do roku 2018, natomiast w powiatach jest to spadek o 50%.

Tabela 11. Liczba wypełnionych „Niebieskich Kart” w samorządzie gminnym i powiatowym w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019

Jednostka samorządu terytorialnego	2017	2018	2019
Gmina			
Liczba wypełnionych „Niebieskich Kart”	4710	4908	4467
Powiat			
Liczba wypełnionych „Niebieskich Kart”	8	14	7

Źródło: Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie

Samorządy powiatowe są zobowiązane do prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób, które stosują przemoc w rodzinie. Samorządy gminne i powiatowe mogą natomiast prowadzić oddziaływania terapeutyczne w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie. Zarówno oddziaływania terapeutyczne, jak i korekcyjno-edukacyjne są ważnym elementem zapobiegania przemocy w rodzinie.

Tabela 12. Programy korekcyjno-edukacyjne i terapeutyczne dla sprawców przemocy w samorządzie gminnym i powiatowym w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019

Podmiot prowadzący						
	Gmina			Powiat		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Liczba edycji programów korekcyjno-edukacyjnych	X	X	X	23	20	25
Liczba osób stosujących przemoc, które przystąpiły do programów korekcyjno-edukacyjnych	X	X	X	226	230	266
w tym kobiety	X	X	X	27	43	48
w tym mężczyźni	X	X	X	199	187	218
Liczba osób, które ukończyły programy korekcyjno-edukacyjne	X	X	X	141	134	166
w tym kobiety	X	X	X	17	27	34
w tym mężczyźni	X	X	X	124	107	132
Liczba osób, które po ukończeniu programu korekcyjno-edukacyjnego powróciły do stosowania przemocy	X	X	X	37	30	26
w tym kobiety	X	X	X	2	2	3
w tym mężczyźni	X	X	X	35	28	23
Liczba programów psychologiczno-terapeutycznych	6	3	6	5	5	5
Liczba osób, które przystąpiły do programów psychologiczno-terapeutycznych	62	27	51	49	58	42
w tym kobiety	9	2	19	11	14	15
w tym mężczyźni	53	25	32	38	44	27

Liczba osób, które ukończyły programy psychologiczno-terapeutyczne	24	22	25	37	45	32
w tym kobiety	0	1	7	11	12	13
w tym mężczyźni	24	21	18	26	33	19
Liczba osób stosujących przemoc, które po ukończeniu programów psychologiczno-terapeutycznych powróciły do stosowania przemocy	5	5	0	0	1	1
w tym kobiety	0	0	0	0	0	0
w tym mężczyźni	5	5	0	0	1	1

Źródło: Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie

Na przestrzeni lat 2017-2019 wzrosła liczba osób, które biorą udział w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych. W 2019 roku zajęcia ukończyło 62% osób, które do nich przystąpiły, a 15% spośród tych osób powróciło do zachowań przemocowych. Warto zastanowić się, co jest przyczyną rezygnacji z udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych tak dużej ilości osób, które rozpoczynają program.

Natomiast w wypadku programów terapeutyczno-psychologicznych liczba osób na przestrzeni lat zmalała, co jest niepokojącym zjawiskiem, biorąc pod uwagę fakt, że w roku 2019 tylko jedna osoba po ukończeniu programu powróciła do stosowania przemocy.

Samorząd województwa

Przepis art. 6 ust. 6 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie określa zadania własne samorządu województwa, do których w szczególności należy:

- 1) opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 2) inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 3) opracowywanie ramowych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie;
- 4) organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Zadania wojewody

Ustawodawca wskazuje katalog zadań dla wojewody w obszarze przeciwdziałania przemocy, do których należą w szczególności:

- 1) opracowywanie materiałów instruktażowych, zaleceń, procedur postępowania interwencyjnego w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą w rodzinie dla osób realizujących te zadania;
- 2) monitorowanie zjawiska przemocy w rodzinie;
- 3) powoływanie i odwoływanie Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;
- 4) monitorowanie realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przy pomocy Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;
- 5) nadzór nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie realizowanych przez samorząd gminny, powiatowy i województwa;

- 6) kontrola realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie wykonywanych przez podmioty niepubliczne na podstawie umów z organami administracji rządowej i samorządowej.

6. Podmioty realizujące działania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie określone w Programie

Podmioty uczestniczące w realizacji działań określonych w *Wojewódzkim Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2025*:

- 1) jednostki organizacyjne pomocy społecznej działające w najbliższym środowisku lokalnym, służące doraźnym lub specjalistycznym wsparciem w rozwiązywaniu problemów związanych z przemocą lub realizujące procedurę „Niebieskie Karty”, w tym głównie:
 - powiatowe centra pomocy rodzinie,
 - ośrodki pomocy społecznej,
 - ośrodki interwencji kryzysowej,
 - punkty interwencji kryzysowej,
 - placówki specjalistycznego poradnictwa,
 - ośrodki wsparcia,
 - specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie udzielające różnego rodzaju wsparcia, w tym zapewnienie schronienia,
 - placówki całodobowe realizujące programy opiekuńcze i socjoterapeutyczne dla dzieci i młodzieży,
 - placówki opiekuńczo-wychowawcze wsparcia dziennego,
 - domy pomocy społecznej;
- 2) jednostki wymiaru sprawiedliwości i ochrony porządku publicznego:
 - sąd,
 - prokuratura,
 - kuratorzy sądowi,
 - policja,
 - żandarmeria wojskowa,
 - służba więzienna;
- 3) placówki oświaty mające bezpośredni kontakt z dziećmi i młodzieżą oraz ich opiekunami, w tym:
 - przedszkola,
 - szkoły,
 - poradnie psychologiczno-pedagogiczne,
 - młodzieżowe ośrodki socjoterapii,
 - młodzieżowe ośrodki wychowawcze;
- 4) placówki służby zdrowia (publiczne i niepubliczne), w tym:
 - ośrodki zdrowia,
 - szpitale (oddziały ratunkowe, poradnie szpitalne i przyszpitalne),
 - pogotowie ratunkowe,
 - placówki leczenia odwykowego,
 - poradnie zdrowia psychicznego;

- 5) inne podmioty działające na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, m.in.:
 - gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych,
 - zespoły interdyscyplinarne ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
 - grupy robocze działające przy zespołach interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
 - poradnie rodzinne;
- 6) partnerstwa publiczno-społeczne,
- 7) partnerstwa prywatno-społeczne,
- 8) organizacje pozarządowe.

Poniższy link przekierowuje na strony internetowe, na których znajdują się na bieżąco aktualizowane wykazy podmiotów realizujących na terenie województwa zachodniopomorskiego programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie oraz specjalistyczne jednostki poradnictwa i specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie:

<http://www.wzs.wzp.pl/szukasz-pomocy/baza-teleadresowa-instytucji-pomocowych-w-zakresie-realizacji-ustawy-o-przeciwdzialaniu-przemocy-w>

7. Cele Programu

Szczegółowa diagnoza problemu przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim dała podstawę do sformułowania strategicznego celu Programu i celów operacyjnych.

Cel strategiczny

Ograniczenie zjawiska przemocy w rodzinie, zwiększenie skuteczności przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim oraz redukcja szkód psychospołeczno-gospodarczych.

Cele operacyjne

- 1) Zwiększenie kompetencji i kwalifikacji podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w celu podniesienia jakości i dostępności świadczonych usług.
- 2) Rozwój współpracy podmiotów zaangażowanych w realizację zadań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- 3) Wzrost wiedzy i świadomości mieszkańców województwa zachodniopomorskiego na temat definicji przemocy oraz jej przyczyn i skutków.
- 4) Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.
- 5) Poprawa jakości i skuteczności wsparcia udzielanego osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.

CEL STRATEGICZNY									
Ograniczenie zjawiska przemocy w rodzinie, zwiększenie skuteczności przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim oraz redukcja szkód psychospołeczno-gospodarczych									
CELE OPERACYJNE	1.	Zwiększenie kompetencji i kwalifikacji podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w celu podniesienia jakości i dostępności świadczonych usług	PLANOWANE DZIAŁANIA	1.1.	Organizowanie szkoleń, stacjonarnych oraz z wykorzystaniem komunikatorów na odległość (on-line, itp.), w oparciu o wytyczne Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, w tym przedstawicieli: jednostek pomocy społecznej, policji, oświaty, ochrony zdrowia, sędziów, prokuratorów i kuratorów sądowych, służby więziennej, żandarmerii wojskowej, Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, organizacji pozarządowych, Centrów Usług Społecznych	WSKAŹNIKI	1. Liczba szkoleń (w trybie stacjonarnym oraz w trybie on-line);		
				1.2.	Organizowanie wsparcia dla osób pracujących bezpośrednio z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie w formie superwizji, grup wsparcia w formie stacjonarnej oraz z wykorzystaniem komunikatorów na odległość (on-line, itp.)		2. Liczba opisanych dobrych praktyk;		
				1.3.	Upowszechnianie dobrych praktyk i dobrych rozwiązań w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie		3. Liczba superwizji i/lub grup wsparcia w trybie stacjonarnym oraz w trybie on-line;		
	2.	Rozwój współpracy podmiotów zaangażowanych w realizację zadań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie		2.1.	Utworzenie i aktualizowanie baz danych osób koordynujących działania poszczególnych służb na terenie województwa		4. Ilość podpisanych porozumień;		
				2.2.	Inicjowanie współpracy pomiędzy osobami reprezentującymi podmioty zaangażowane w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w celu wypracowywania najlepszych metod działania		5. Ilość zawartych partnerstw		
				2.3.	Inicjowanie interdyscyplinarnych spotkań				
	3.	Wzrost wiedzy i świadomości mieszkańców województwa zachodniopomorskiego na temat definicji		3.1.	Inicjowanie, organizowanie regionalnych i lokalnych kampanii społecznych		1. Stworzenie, udostępnienie i aktualizowanie baz danych osób koordynujących działania służb na terenie województwa;		
				3.2.	Opracowywanie i upowszechnianie materiałów informacyjno-edukacyjnych dotyczących przemocy, jej skutków i możliwych form wsparcia		2. Liczba spotkań z udziałem przedstawicieli różnych służb z terenu województwa		
									1. Liczba kampanii społecznych;
									2a. Liczba materiałów informacyjno-edukacyjnych;
						2b. Liczba rozdyskrebowanych materiałów informacyjno-edukacyjnych na temat przemocy w rodzinie;			

CELE OPERACYJNE		przemocy oraz jej przyczyn i skutków		3.3.	Organizacja kampanii informacyjnych w portalach społecznościowych		3.Liczba kampanii umieszczonych w portalach społecznościowych; 4.Liczba zorganizowanych szkoleń (w trybie stacjonarnym oraz w trybie on-line.
				3.4.	Organizacja szkoleń dla kadry pedagogicznej, przedstawicieli jednostek pomocy społecznej, policji, organizacji pozarządowych z zakresu wprowadzania i przeprowadzania profilaktyki przemocy w lokalnych społecznościach w formie stacjonarnej oraz z wykorzystaniem komunikatorów na odległość (on-line, itp.),		
	4.	Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie	PLANOWANE DZIAŁANIA	4.1.	Organizacja warsztatów, szkoleń dla osób prowadzących oddziaływania interwencyjne i pomocowe wobec osób stosujących przemoc w rodzinie w formie stacjonarnej oraz z wykorzystaniem komunikatorów na odległość (on-line, itp.)	WSKAŹNIKI	1.Liczba szkoleń, warsztatów dla osób prowadzących oddziaływania interwencyjne i pomocowe wobec osób stosujących przemoc w rodzinie w trybie stacjonarnym oraz w trybie on-line; 2.Liczba supervizji dla osób prowadzących oddziaływania interwencyjne i pomocowe wobec osób stosujących przemoc w rodzinie; w trybie stacjonarnym oraz w trybie on-line; 3.Liczba paneli dyskusyjnych; 4.Liczba szkoleń dla osób stosujących przemoc w rodzinie w trybie stacjonarnym oraz w trybie on-line.
				4.2.	Organizowanie supervizji dla osób prowadzących oddziaływania interwencyjne i pomocowe wobec osób stosujących przemoc w rodzinie w formie stacjonarnej oraz z wykorzystaniem komunikatorów na odległość (on-line, itp.)		
				4.3.	Organizowanie paneli dyskusyjnych ułatwiających wymianę doświadczeń i dzielenie się dobrymi praktykami dla osób prowadzących oddziaływania interwencyjne i pomocowe z osobami stosującymi przemoc w rodzinie w formie stacjonarnej oraz z wykorzystaniem komunikatorów na odległość (on-line, itp.)		
				4.4.	Szkolenia dla osób stosujących przemoc w rodzinie po ukończeniu programów korekcyjno-edukacyjnych		
	5.	Poprawa jakości i skuteczności wsparcia udzielanego osobom dotkniętym przemocą w rodzinie		5.1.	Upowszechnianie informacji o możliwościach i formach uzyskania pomocy i wsparcia przez osoby dotknięte przemocą		1. Liczba opracowanych i rozpowszechnionych materiałów informacyjnych; 2. Liczba podmiotów udzielających pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie; 3. Liczba zorganizowanych grup wsparcia dla osób doświadczających przemocy w trybie stacjonarnym oraz w trybie on-line;
				5.2.	Wspieranie rozwoju infrastruktury społecznej w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie		
				5.3.	Wspieranie zwiększenia dostępności pomocy psychologicznej, wsparciowej, socjalnej, prawnej oraz grup wsparcia dla osób doświadczających przemocy		

				5.4.	Wspieranie organizacji pozarządowych oraz partnerstw publiczno-prywatnych i publiczno-społecznych w realizacji zadań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie		4. Liczba dotacji przyznanych organizacjom pozarządowym na realizację działań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie; 5. Liczba dotacji przyznanych organizacjom pozarządowym na leczenie zaburzeń wynikających z doświadczeń przemocowych.
				5.5.	Wspieranie zwiększenia dostępności do leczenia zaburzeń powstałych na skutek przemocy dla osób, które już wyzwoliły się z przemocy		

8. Przewidywane efekty Programu

Zakłada się, że zadania zrealizowane w ramach Programu zwiększą skuteczność oddziaływań mających na celu pomoc i wsparcie osobom dotkniętym i zagrożonym przemocą w rodzinie. Nastąpi to poprzez:

- 1) zmniejszenie liczby osób dotkniętych przemocą;
- 2) wzrost świadomości społecznej związanej z przemocą w rodzinie;
- 3) podniesienie jakości i skuteczności usług świadczonych na rzecz osób dotkniętych przemocą;
- 4) zwiększenie działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

9. Finansowanie Programu

Podstawowym źródłem finansowania działań Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego ujętych w Wojewódzkim Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2025 jest budżet Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego. Środki na realizację Programu mogą pochodzić także z dotacji z budżetu Państwa oraz funduszy unijnych.

10. Monitoring i ewaluacja realizacji Programu

Monitoring

Celem monitoringu jest zapewnienie, że realizacja programu będzie się odbywać zgodnie z przyjętymi celami i założeniami zatwierdzonymi w dokumentach programowych.

Ocena realizacji Programu będzie oparta przede wszystkim o zbierane dane statystyczne, które zostaną poddane przeglądowi oraz będą na bieżąco aktualizowane. W celu zapewnienia wysokiej jakości monitoringu i ewaluacji zostanie powołana Grupa Ekspertów ds. Przeciwdziałania Przemocy. Do zadań Grupy należeć będzie koordynowanie, monitorowanie oraz realizacja Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2025.

Monitoring będzie obejmował:

- cele i rezultaty Programu;
- określanie zgodności realizacji celów i rezultatów Programu;
- sygnalizowanie pojawiających się problemów;
- udoskonalanie realizacji Programu poprzez dostarczanie informacji, które mogą służyć zwiększaniu efektywności prowadzonych oddziaływań.

Narzędzia monitoringu:

- roczne sprawozdanie z realizacji Programu;
- analiza danych statystycznych, badania empiryczne, ankiety, spotkania z realizatorami;
- raporty finansowe z wykonania budżetu;
- roczne sprawozdanie z ilości wszczętych procedur „Niebieskie Karty”;
- liczba kar nałożonych przez sądy w związku z przemocą w rodzinie.

Ewaluacja programu

Ewaluacja jest wartościowaniem, oceną, szacowaniem zalet i wartości, procesem zbierania danych i ich interpretacji w celu podejmowania decyzji dotyczących doboru środków do osiągnięcia określonych celów. Przewiduje się, że Program będzie poddawany ewaluacji raz w roku.

Wskaźniki ewaluacji Programu:

- liczba osób objętych edukacją na temat zjawiska przemocy w rodzinie;
- liczba zrealizowanych godzin zajęć edukacyjnych na temat przemocy;
- liczba badań empirycznych dotyczących przemocy;
- systematycznie aktualizowana baza danych o podmiotach realizujących na terenie województwa zachodniopomorskiego zadania z zakresu przemocy w rodzinie;
- liczba szkoleń z zakresu rozwiązywania problemów przemocy w rodzinie;
- liczba osób biorących udział w szkoleniach;
- liczba publikacji dotyczących problematyki przemocy w rodzinie;
- liczba kampanii społecznych;
- liczba konferencji, paneli, seminariów, warsztatów;
- liczba uczestników konferencji, paneli, seminariów, warsztatów;
- liczba szkoleń dotyczących metod i form pracy ze sprawcą przemocy w rodzinie.

Zakłada się, że w oparciu o wyżej wymienione wskaźniki, monitoring i ewaluację realizacji, Program prowadzony będzie we współpracy ze wszystkimi służbami, które realizują w ramach swoich kompetencji zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie oraz podmiotami i organizacjami, którym te zadania zlecono na podstawie stosownych umów i /lub porozumień.

11. Rekomendacje

Wdrażane programy powinny być kompleksowe, czyli powinny obejmować profesjonalne poradnictwo psychologiczne, pedagogiczne, psychospołeczne, usługi medyczne, prawne, zawodowe socjalne oraz treningi umiejętności wychowawczych. Istotne jest tutaj stwarzanie możliwości takiego szkolenia profesjonalistów ze środowisk lokalnych, by mogli poznawać wdrożone skutecznie rozwiązania bezpośrednio od ich wykonawców (pozwala to na rzeczywiste uwzględnienie praktycznego wymiaru wdrażanych rozwiązań i potencjalne nawiązanie kontaktu z osobami, które mogłyby udzielić wsparcia merytorycznego przy ich wdrażaniu w środowisku lokalnym). Działania powinny być traktowane kompleksowo i odnosić się łącznie do przemocy w rodzinie i innych powiązanych zjawisk.

Wdrażanie procedury „Niebieskie Karty” jest kluczowe jeśli chodzi o przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Aby zwiększyć skuteczności procedury należy podejmować działania nakierowane na jak najszybszym udzieleniu pomocy osobom doznającym przemocy przez zespoły interdyscyplinarne, grupy robocze oraz wdrożeniu działań motywujących do podjęcia zmian przez osoby stosujące przemoc. Interdyscyplinarność działań może być też istotne w zwiększaniu skuteczności działań, dlatego należy w jak najszerszym stopniu włączać w działania grup roboczych przedstawicieli innych specjalistów (oświaty, zdrowia, psychologów, terapeutów). Skutecznym sposobem na podniesienie skuteczności oddziaływań mogą okazać się zmiany organizacyjne, które pozwolą zatrudniać etatowego

przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego oraz osobę zajmującą się czynnościami administracyjnymi. Ograniczenie obowiązków zawodowych osobom skierowanym do działań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie może pomóc uzyskiwać lepsze rezultaty w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Pomoc specjalistyczna powinna być oferowana jak najbliżej miejsca zamieszkania osób doświadczających przemocy w rodzinie, pomocne mogą być tutaj ośrodki interwencji kryzysowej dlatego warto przeanalizować ich sieć w województwie zachodniopomorskim.

Należy zadbać o ciągłość oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych skierowanych do sprawców, powinny one odbywać się przez cały rok aby skrócić czas oczekiwania do udziału w programie. Ważnym jest w dalszym ciągu prowadzenie oddziaływań edukacyjnych skierowanych do specjalistów, pokazujących, że oddziaływania psychologiczno – terapeutyczne wraz z rozwiązaniami karnymi dają największą szansę na zmianę postawy u osób stosujących przemoc w rodzinie. W tym obszarze istotne jest także uczulenie środowiska wymiaru sprawiedliwości na problematykę przemocy w rodzinie w kontekście wydawanych orzeczeń i nakładanych na sprawców zobowiązań i obowiązków probacyjnych. Warto zwrócić szczególną uwagę na problematykę dzieci jako osób doświadczających przemocy w rodzinie. Uczulenie służb interwencyjnych (policji, pomocy społecznej) na zjawisko doświadczania przemocy przez dzieci także w przypadku kiedy są one świadkami przemocy może pomóc zauważyć potrzeby dzieci, które doświadczają przemocy w sposób pośredni.

Warto przeszkolić osoby realizujące procedurę, szczególnie w problematyce przypadków, gdzie sprawcą przemocy jest osoba nieletnia lub osoba o wysokiej pozycji społecznej w środowisku lokalnym. Kluczowe dla skuteczności szkoleń tego typu jest pogłębione rozpoznanie potrzeb szkoleniowych.

W szkoleniach dla specjalistów warto uwzględniać perspektywę grup mniejszościowych m.in. migrantów oraz osób LGBTQ+.

Istotna jest kontynuacja i doskonalenie działań edukacyjnych skierowanych do ogółu mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Badania ogólnopolskie wskazują iż chociaż znacząca większość osób w Polsce nie akceptuje przemocy w rodzinie, to wskaźniki bardziej szczegółowe dotyczące konkretnych aspektów oraz ocena dostępności oferty pomocowej nie jest tak optymistyczna.

Ponadto, ważne jest także prowadzenie działań ewaluacyjnych w szczególności odnoszących się do jakości wdrażania rozwiązań z zakresu profilaktyki i interwencji dotyczącej przemocy w rodzinie. Ich wyniki powinny być wykorzystywane dla ulepszenia działań koordynujących na poziomie wojewódzkim i lokalnym.

Należy prowadzić badania jakościowe i diagnozę poświęconą grupom mniejszościowym niewidocznym w dotychczasowych programach i statystykach tj. migrantom, osobom LGBTQ+ i innym.

Diagnozy należy poszerzać o badania fokusowe, jakościowe i inne a nie tylko opierać o dane zastane.

12. Spis tabel

Tabela 1. Liczba działań podjętych w procedurze „Niebieskie Karty” wyłącznie przez Policję (bez danych z działalności innych upoważnionych do zwalczania przemocy domowej podmiotów) w Polsce w latach 2017-2019	11
Tabela 2. Skala zjawiska przemocy w regionie w latach 2017-2019	13
Tabela 3. Osoby pokrzywdzone przemocą w rodzinie w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019 (Ł – łącznie, M – mężczyźni, K – kobiety, Dz – dzieci)	15
Tabela 4. Osoby podejrzewane o stosowanie przemocy w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019 (Ł – łącznie, M – mężczyźni, K – kobiety, N – nieletni, Al – pod wpływem alkoholu)	16
Tabela 5. Osądzeni za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie we właściwości Sądu Okręgowego w Szczecinie w latach 2017-2019	17
Tabela 6. Osądzeni za czyny kwalifikujące się jako przemoc w rodzinie we właściwości Sądu Okręgowego w Koszalinie w latach 2017-2019	17
Tabela 7. Gminna infrastruktura instytucji pomagających ofiarom przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019	19
Tabela 8. Powiatowa infrastruktura instytucji pomagających ofiarom przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019	20
Tabela 9. Formy pomocy udzielonej ofiarom przemocy przez samorządy gminne w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019	21
Tabela 10. Formy pomocy udzielonej ofiarom przemocy przez samorządy powiatowe w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019	21
Tabela 11. Liczba wypełnionych „Niebieskich Kart” w samorządzie gminnym i powiatowym w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019	22
Tabela 12. Programy korekcyjno-edukacyjne i terapeutyczne dla sprawców przemocy w samorządzie gminnym i powiatowym w województwie zachodniopomorskim w latach 2017-2019	22

13. Załączniki

Załącznik nr 1: Ramowy program ochrony ofiar przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim na lata 2021-2025

1. Wprowadzenie

Celem niniejszego dokumentu jest wyznaczenie zakresu działań w obszarze pracy z osobami doświadczającymi przemocy w rodzinie. Program zawiera wskazówki do budowania lokalnych programów służących ochronie osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie. Programy realizowane na terenie powiatu czy gminy zawsze powinny uwzględniać miejscową specyfikę i uwarunkowania lokalne. Ramowy program jest spójny z *Wojewódzkim Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w województwie zachodniopomorskim na lata 2021-2025*. W dalszej części *Ramowy program ochrony ofiar przemocy w rodzinie w województwie zachodniopomorskim na lata 2021-2025* zwany jest Programem.

2. Podstawy prawne Programu

Szczegółowa analiza definicji przemocy, źródeł, form, faz została dokonana w *Wojewódzkim Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2025*. Podstawę prawną niniejszego Programu stanowią następujące akty prawne:

- 1) Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 218, 956);
- 2) Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1507, 1622, 1690, 1818, 2473);
- 3) Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2277, z 2020 r. poz. 1492);
- 4) Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 (Monitor Polski, Dziennik Urzędowy RP z dnia 9 czerwca 2014 r., poz. 445);
- 5) Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz. U. z 2011 r. Nr 50, poz. 259);
- 6) Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 3 czerwca 2011 r. w sprawie nadzoru i kontroli nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2011 r. Nr 126, poz. 718);
- 7) Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245).

3. Podstawy teoretyczne

Przemoc w rodzinie sprawia, że jej członkowie nie mają szansy na budowanie prawidłowych relacji, uczenie się adekwatnych systemów wartości oraz współpracę na gruncie wspólnie

wypracowanych wzorców i rozwiązań, które pozwalają czuć się bezpiecznie i spokojnie. Uniwersalne wartości, takie jak prawo do życia, pokój, tolerancja, wolność, sprawiedliwość i miłość zostały w naszym społeczeństwie wypracowane i wydają się być zdefiniowane zarówno w systemie prawnym, jak i w zbiorach norm etycznych. Poszanowanie do życia przejawia się nie tylko w trosce o zdrowie i biologiczne przetrwanie innych ludzi, lecz także w poszanowaniu godności drugiego człowieka, w tolerancyjnym nastawieniu wobec przekonań, poglądów czy sposobu życia. Idea tolerancji zakłada, że człowiek o odmiennych poglądach nie jest wrogiem, należy go szanować oraz starać się zrozumieć jego przekonania.

Ludzie są z reguły kształtowani w oparciu o wartości, które powinny chronić i stanowić o bezpieczeństwie społeczności i jednostek. Niestety, mają dużą zdolność do zapominania i nieprzestrzegania tych wartości, dając temu wyraz w zachowaniach stojących z nimi w sprzeczności.

Członkowie rodziny uwięzieni w przemoc cały czas pozostają w stanie napięcia i zagrożenia, co powoduje zachowania, które z zewnątrz mogą być postrzegane jako nieracjonalne. Natomiast w świecie, w którym żyją, czyli w swojej rodzinie, zachowania te są jedynymi im dostępnymi i znanymi. Zachowania osób doświadczających przemocy można wyjaśnić na podstawie różnych mechanizmów psychologicznych, które się u nich uruchamiają i utrwalają.

Syndrom wyuczonej bezradności

Osoby doznające przemocy w wyniku doświadczeń, polegających na nieskuteczności własnych działań zmierzających do zatrzymania tej przemocy, nabierają przekonania, że nie potrafią zmienić swojej sytuacji i muszą w niej trwać, co wywołuje w nich poczucie bezradności. Efektem tego jest zaprzestanie podejmowania działań na rzecz zmiany swojej sytuacji. Pojawia się natomiast zjawisko akceptacji roli ofiary, przekonanie, że już tak będzie zawsze, a jakiegokolwiek podejmowane działania nie powstrzymają agresji.

Długotrwałe przebywanie w mechanizmie wyuczonej bezradności może prowadzić do negatywnych skutków w obszarze poznawczym, motywacyjnym, afektywnym.

W systemie poznawczym mogą pojawić się deficyty polegające na błędnym przekonaniu, że osoba doznająca przemocy w rodzinie jest bezwartościowa i nie potrafi zmienić swojej sytuacji, co więcej, że nikt nie może jej w tym pomóc.

Na poziomie motywacyjnym osoba doznająca przemocy nie podejmuje żadnych skutecznych działań, aby zmienić swoją sytuację. Jedynym działaniem staje się bierna ochrona przed przemocą w momencie, kiedy ona następuje.

Emocjonalnie mogą pojawiać się takie stany jak: apatia, depresja, obniżony nastrój, uczucie zmęczenia, czy też złość na siebie i sytuację.

Skutki mechanizmu wyuczonej bezradności może złagodzić powolne odzyskiwanie kontroli nad własnym życiem i wzrost poczucia sprawczości przez osobę doznającą przemocy w rodzinie.

Syndrom sztokholmski

Jest to rodzaj mechanizmu obronnego, który pojawia się u osób doznających przemocy domowej w związku z silnym stresem, którego doznają. Ofiary są wdzięczne za chwile spokoju, drobne przywileje, za namiastkę uczucia, za to, że żyją. Dlatego też często osoby doznające przemocy pomagają osobom stosującym przemoc w rodzinie.

Objawy syndromu sztokholmskiego⁷:

- pozytywne uczucia wobec osoby stosującej przemoc;
- zrozumienie przez osobę doznającą przemocy motywów i zachowań osoby stosującej przemoc;
- podzielenie poglądów osoby stosującej przemoc;
- negatywne uczucia wobec wszystkich ludzi, zarówno bliskich, jak i obcych, którzy próbują ratować osobę doznającą przemocy;
- niezdolność zaangażowania się w zachowania, które mogłyby doprowadzić do uwolnienia od osób stosujących przemoc.

Zespół stresu pourazowego PTSD (*Posttraumatic Stress Disorder*)

Zaburzenia lękowe PTSD są związane z sytuacjami, w których człowiek jest narażony na utratę zdrowia i życia. Nasilenie PTSD zależy od intensywności i czasu trwania traumy. Objawy PTSD są intensywniejsze u osób, które przeżyły traumę w wyniku aktywności człowieka (gwałt, przemoc domowa) niż u ofiar zjawisk naturalnych (powódź, huragan). Objawami PTSD są m.in. zaburzenia snu, drażliwość, wybuchy gniewu, złości, nadmierna czujność, natarczywe wspomnienia, koszmary senne.

Mechanizm „psychologicznej pułapki”

Osoba doznająca przemocy nie jest w stanie zrezygnować ze związku, w który zainwestowała czas, uczucia, energię. Wierzy, że będzie lepiej, jeśli tylko ona się bardziej postara i będzie spełniać oczekiwania osoby stosującej przemoc. Im bardziej osoba doznająca przemocy się stara i wkłada w swoje działania więcej energii, tym trudniej jej z tego zrezygnować.

Mechanizm społecznej izolacji

Osoba doznająca przemocy w wyniku oddziaływań i oczekiwań osoby stosującej przemoc zrywa kontakty z bliskimi, rodziną, przyjaciółmi. Staje się coraz bardziej samotna w świecie przemocy, w którym może tylko próbować bronić się przed agresywnymi atakami.

Niestety, często jest to postrzegane przez społeczeństwo jako świadectwo akceptacji sytuacji. Takie spojrzenie może powodować tak zwany wtórny proces wiktylizacji.

Zjawisko wtórnej wiktylizacji

Osoba doznająca przemocy na różnych etapach swojego życia może poszukiwać pomocy w poradzeniu sobie z sytuacją, w której się znalazła. Zwraca się wówczas o wsparcie do osób czy instytucji, które powinny go udzielić. Jeżeli napotka osoby, które zareagują bagatelizowaniem problemu lub obwinianiem osoby doznającej przemocy za sytuację, w której się znalazła, dochodzi do wtórnego zranienia. W takiej sytuacji mówimy o wtórnej wiktylizacji osoby doznającej przemocy.

⁷ Błoch-Gnych A., *Syndrom sztokholmski w relacjach międzyludzkich*, „Niebieska Linia” nr 4/2010, Instytut Psychologii Zdrowia IPZ

4. Cel Programu

Celem Programu jest zapewnienie osobom doznającym przemocy w rodzinie systemowego wsparcia i pomocy w rozwiązywaniu ich trudnej sytuacji oraz dążenie do zwiększenia poczucia bezpieczeństwa osób doświadczających przemocy w rodzinie.

4.1. Adresaci Programu

Działania Programu będą prowadzone na rzecz:

- osób doświadczających przemocy w rodzinie na terenie województwa zachodniopomorskiego,
- świadków przemocy,
- osób pracujących na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- instytucji i organizacji pozarządowych działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- społeczności lokalnych.

4.2. Realizatorzy Programu

Podmioty, które mogą realizować Program:

- samorządy gminne, powiatowe oraz samorząd województwa,
- jednostki organizacyjne pomocy społecznej,
- wojewoda zachodniopomorski,
- specjalistyczny ośrodek wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie,
- organizacje pozarządowe,
- jednostki wymiaru sprawiedliwości,
- jednostki ochrony porządku publicznego,
- placówki oświatowe,
- placówki służby zdrowia,
- komisje rozwiązywania problemów alkoholowych,
- inne podmioty, w tym przede wszystkim zespoły interdyscyplinarne do spraw przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz punkty konsultacyjne, punkty interwencji kryzysowej, poradnie rodzinne, schroniska, hostele.

5. Działania rekomendowane do stosowania lokalnie

- 1) Upowszechnianie informacji o podmiotach działających na rzecz pomocy osobom doznającym przemocy w rodzinie na terenie lokalnym, np. poprzez: wydawanie ulotek, informatorów, publikacje na lokalnych stronach internetowych, publikacje w mediach społecznościowych.
- 2) Prowadzenie działalności informacyjno-profilaktycznej: upowszechnianie wiedzy na temat przemocy w rodzinie i jej skutków, opracowywanie i realizowanie kampanii edukacyjnych, informacji medialnych, prowadzenie zajęć w placówkach oświatowych.
- 3) Opracowanie mapy wszystkich podmiotów działających na rzecz osób doznających przemocy w rodzinie zarówno lokalnie, jak i szerzej – obejmującej powiat i województwo.

- 4) Tworzenie i realizacja indywidualnych programów ochrony osób doznających przemocy w rodzinie.
- 5) Tworzenie i rozwijanie grup wsparcia dla osób doznających przemocy w rodzinie.
- 6) Prowadzenie poradnictwa prawnego i socjalnego.
- 7) Prowadzenie działań interwencyjnych i ochronnych na rzecz osób doznających przemocy w rodzinie: zapewnienie dostępu do bezpiecznego schronienia, do natychmiastowej pomocy psychologicznej, medycznej i socjalnej.
- 8) Promowanie działań na rzecz skutecznej izolacji osoby doznającej przemocy od osoby stosującej przemoc; działania takie powinny iść w kierunku separowania osoby stosującej przemoc od osób doznających przemocy w celu zapobiegania wtórnej wiktymizacji.
- 9) Prowadzenie działań na rzecz rozwoju i podnoszenia kompetencji osób pracujących z osobami doznającymi przemocy w rodzinie.
- 10) Zapewnianie superwizji dla osób pracujących indywidualnie i/lub grupowo z rodzinami dotkniętymi przemocą.
- 11) Wydawanie materiałów, informatorów i publikacji kieszonkowych dla osób doznających przemocy.
- 12) Rozpowszechnianie wiedzy o możliwości korzystania z aplikacji na telefon komórkowy, które mogą być przydatne dla osób doznających przemocy.

6. Wskazówki dla podmiotów realizujących programy ochrony ofiar przemocy w rodzinie

Podczas konstruowania oraz realizowania programów pomocy osobom doznającym przemocy w rodzinie należy uwzględnić specyfikę zjawiska przemocy oraz aktualny stan wiedzy na temat możliwości jej powstrzymywania. Istotne informacje i fakty, które należy wziąć pod uwagę:

- 1) Odpowiedzialność prawną oraz moralną za stosowanie przemocy zawsze ponosi osoba stosująca przemoc w rodzinie. Psychologiczne mechanizmy uwikłania osoby doznającej przemocy w relację z osobą stosującą przemoc (m.in. syndrom sztokholmski), które mogą się przejawiać zachowaniami przyczyniającymi się do podtrzymywania przemocy, w żaden sposób nie powinny być utożsamiane z odpowiedzialnością za przemoc.
- 2) Bezwzględna zasada związana z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie jest kwestia bezpieczeństwa. Wszelkie działania powinny w pierwszej kolejności obejmować ocenę zagrożenia osoby doznającej przemocy i być ukierunkowane na zapewnienie jej bezpieczeństwa.
- 3) Przemoc w rodzinie charakteryzuje się dynamiką i przebiegiem w tzw. cyklach przemocy. Specyficzne mechanizmy psychologiczne, prowadzące do różnych zachowań, nie powinny wpływać na negatywną i krzywdzącą ocenę osób doznających przemocy w rodzinie. Należy bezwzględnie unikać takiej oceny, gdyż może ona prowadzić do wtórnej wiktymizacji u osób doznających przemocy.
- 4) Zjawisko przemocy jest zakorzenione w stereotypach kulturowych, społecznych i obyczajowych, które mogą przyczyniać się do wtórnej wiktymizacji osób doznających przemocy w rodzinie.
- 5) Nieuchronność kary jest czynnikiem, który może powstrzymywać przemoc, natomiast nie sprawia, że zmienia się postawa osób stosujących przemoc w rodzinie.

Kara może być czynnikiem motywującym osobę stosującą przemoc do poszukiwania pomocy, a tym samym do zmiany jego postaw i zachowań.

- 6) Podczas konstruowania planu pracy z osobą doznającą przemocy należy skupiać się na wzmacnianiu jej poczucia podmiotowości oraz odzyskiwaniu wpływu na własne życie. Dlatego tak ważnym jest, aby osoby doznające przemocy czuły się podmiotem, współautorem planowanych działań i zmian. Zgodnie z zasadami interwencji kryzysowej działania powinny przechodzić od dyrektywnych do kooperatywnych najszybciej jak to możliwe, z uwzględnieniem możliwości osób doznających przemocy.

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem związanym z różnymi aspektami, tj. prawnymi, psychologicznymi, społecznymi czy medycznymi. W związku z tym działania pomocowe powinny mieć charakter kompleksowy, obejmujący wszystkie te sfery. Niezbędna jest współpraca służb i podmiotów działających na rzecz ochrony osób doznających przemocy w rodzinie. Ważne jest, aby działania te miały charakter interdyscyplinarny i opierały się o następujące elementy i zasady:

- diagnoza sytuacji osób doznających przemocy obejmująca czynniki psychologiczne, prawne, medyczne i socjalne;
- wspólna wiedza i porozumienie w zakresie obrazu rodziny dotkniętej przemocą;
- podział zadań i ich realizacja z wykorzystaniem możliwości i kompetencji poszczególnych osób biorących udział w pracy na rzecz rodziny;
- diagnoza zasobów rodziny/osób doznających przemocy i ich wykorzystanie w trakcie realizacji działań pomocowych;
- planowanie działań i form pomocy oraz bieżąca ewaluacja, dzięki której można zmieniać formy podjętych działań w celu ich dostosowania do konkretnych sytuacji i osób;
- współpraca międzyinstytucjonalna oraz – a może przede wszystkim – z osobami pokrzywdzonymi;
- hierarchizacja działań – od najpilniejszych do najmniej pilnych – z uwzględnieniem potrzeb osób doznających przemocy.

7. Zakres Programu

Program ochrony ofiar przemocy w rodzinie powinien zawierać przede wszystkim:

- termin/okres realizacji,
- miejsce realizacji,
- wykaz podmiotów, które będą go realizować,
- metody realizacji,
- zasady współpracy pomiędzy instytucjami realizującymi program,
- sposób prowadzenia dokumentacji wraz ze wskazaniem osoby odpowiedzialnej.

8. Monitorowanie i ewaluacja

Działania prowadzone w oparciu o program ochrony osób doznających przemocy w rodzinie powinny być monitorowane na bieżąco, przez cały okres trwania programu. Należy wyłonić osobę i instytucję, która weźmie na siebie odpowiedzialność za systematyczne przeprowadzanie działań monitorujących. Ważne jest określenie narzędzi oraz wskaźników,

które będą pomagały oceniać, czy realizacja programu przebiega zgodnie z założeniami. Istotne jest też wyznaczenie czasu, miejsca i sposobu ewaluacji programu oraz sposobu dokumentowania.

9. Zakończenie

Skuteczność pomocy osobom doznającym przemocy w rodzinie uzależniona jest od kompleksowej współpracy służb i instytucji oraz od zawartości programów i sposobów realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Do zwiększenia skuteczności oddziaływań pomocowych na poziomie lokalnym, gdzie realizowana jest bezpośrednia pomoc osobom doznającym przemocy w rodzinie, może przyczynić się wdrożenie rekomendacji wskazanych w ramowym Programie.

Na poziomie regionalnym powinna się natomiast odbywać realizacja szkoleń, konferencji, warsztatów, co może podnieść kwalifikacje osób pracujących z rodzinami uwikłanymi w przemoc, a jednocześnie stać się inspiracją do wdrażania nowych rozwiązań pracy z osobami doznającymi przemocy w rodzinie.

Współpraca samorządów lokalnych różnych szczebli powinna być ścisła i spójna. Zadaniem samorządu województwa jest wspieranie rozwoju infrastruktury społecznej, która ma pomóc osobom doznającym przemocy w rodzinie. Samorządy lokalne natomiast powinny działać systemowo, a także dzielić się i upowszechniać dobre praktyki oraz sprawdzone rozwiązania.

Załącznik nr 2: Ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie w województwie zachodniopomorskim na lata 2021-2025

1. Wprowadzenie

Na mocy art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2020 r., poz. 218, 956.) samorząd województwa zobligowany jest do opracowania ramowego programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Niniejszy *Ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie w województwie zachodniopomorskim na lata 2021-2025* (zwany dalej Programem) stanowi wypełnienie ciążących na samorządzie województwa zapisów ustawowych. Celem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych jest zmiana zachowań i postaw osób stosujących przemoc w rodzinie. Założeniem programu jest przedstawienie rozwiązań zmierzających do rozpoznania przyczyn i skutków zachowań sprawcy oraz umożliwiających udzielenie pomocy w dokonaniu zmian tych zachowań. Ramowy program zawiera wytyczne do opracowania i realizacji szczegółowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Ważnym aspektem jest zaplanowanie funkcjonowania programów przez cały rok tak, żeby osoby stosujące przemoc, które zgłaszają się do udziału w programie nie musiały czekać. Czas oczekiwania działa niekorzystnie na motywację do zmiany i chęć pracy nad sobą.

2. Podstawy prawne

Zakres Programu określają następujące akty prawne:

- 1) Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 218, 956);
- 2) Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1507, 1622, 1690, 1818, 2473);
- 3) Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz. U. z 2011 r. Nr 50, poz. 259);
- 4) Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 (Monitor Polski, Dziennik Urzędowy RP z dnia 9 czerwca 2014 r., poz. 445);
- 5) Konwencja Stambulska.

3. Cele oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych

Najważniejszym aspektem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie jest ochrona i bezpieczeństwo ich ofiar. W żadnym wypadku nie powinno się akceptować sytuacji, w których dochodzi do prób wskazywania na współodpowiedzialność osoby krzywdzonej za przemoc wobec niej stosowaną.

Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie prowadzone są w celu:

- 1) zwiększenia bezpieczeństwa i poprawy funkcjonowania rodzin, w których występuje przemoc w rodzinie;
- 2) zdobycia i poszerzenia wiedzy na temat zjawiska przemocy oraz mechanizmów powstawania przemocy w rodzinie;
- 3) zwiększenia motywacji osób stosujących przemoc w rodzinie do zmiany zachowań;
- 4) zwiększenia umiejętności samokontroli;
- 5) zdobycia umiejętności komunikowania się i rozwiązywania konfliktów rodzinnych bez stosowania przemocy;
- 6) uzyskania informacji o możliwościach podejmowania działań terapeutycznych;
- 7) wzmacniania motywacji do uczestnictwa we wszelkich oddziaływaniach psychologicznych prowadzących do zmiany postaw i zachowań osób stosujących przemoc w rodzinie;
- 8) kształtowania postaw rodzicielskich zmierzających do wychowania bez przemocy oraz opartych o wartości moralne takie jak szacunek, tolerancja i sprawiedliwość.

4. Reguły uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym

Działania korekcyjno-edukacyjne kierowane są w szczególności do:

- 1) osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych albo wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary, zobowiązując je do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych;
- 2) osób stosujących przemoc w rodzinie, które uczestniczą w terapii leczenia uzależnienia od alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych albo uczestniczą w programach redukcji szkód, dla których oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii;
- 3) osób, które w wyniku innych okoliczności zgłoszą się do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym.

Reguły uczestnictwa powinny być ujęte w formie dokumentu podpisywanego przez uczestników działań, zawierającego ich zobowiązania do:

- 1) systematycznego udziału w zajęciach;
- 2) bezpiecznego i zgodnego z zasadami współżycia społecznego zachowania w trakcie zajęć;
- 3) powstrzymania się od przemocowych zachowań i postaw w kontaktach z członkami rodziny i z innymi ludźmi oraz natychmiastowego zgłaszania takich faktów osobom prowadzącym w celu omówienia i podjęcia działań zapobiegających dalszym tego typu zachowaniom;
- 4) powstrzymywania się od spożywania alkoholu i zażywania substancji psychoaktywnych legalnych i nielegalnych.

Przy warunkach przyjęcia do programu korekcyjno-edukacyjnego należy uwzględnić fakt, że uczestników mogą kierować sądy, prokuratorzy, kuratorzy sądowi, zespoły interdyscyplinarne, pracownicy ośrodków pomocy społecznej a także, że osoby te mogą same zgłosić się do udziału w programie. Istotnym wyznacznikiem do dalszej pracy może się okazać okoliczność uznania przez sprawcę faktu stosowania przemocy w rodzinie, natomiast nie powinien to być warunek konieczny. Warunkiem wystarczającym może być chęć

dokonania zmiany w swoim zachowaniu lub chęć naprawy relacji w rodzinie, a także każda inna motywacja, która wpływa na wolę aktywnego udziału w programie.

5. Formy i metody pracy

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie prowadzony jest w formie sesji indywidualnych i grupowych. Podstawową formą pracy są spotkania grupowe, jednak pożądane jest prowadzenie równoczesnych oddziaływań indywidualnych. Możliwe jest prowadzenie oddziaływań w formie on-line z wykorzystaniem dostępnych narzędzi do prowadzenia zajęć grupowych i indywidualnych.

Diagnoza wstępna

Diagnozę przeprowadza się w oparciu o wywiad z osobą podejrzaną⁸ lub stosującą przemoc w rodzinie. Celem diagnozy jest określenie aktualnej sytuacji osoby stosującej lub podejrzaną o stosowanie przemocy, badanie indywidualnej motywacji do udziału w programie oraz zdefiniowanie potrzeb w związku z uczestnictwem w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Efektem diagnozy powinien być wynegocjowany wspólny cel, który osoba biorąca udział w programie chciałaby osiągnąć. Cel pozwala zwiększyć motywację nie tylko do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, ale także do dokonania zmiany. Wyznacza się kierunek zmian, które miałyby nastąpić poprzez udział w programie.

Ważnym aspektem wstępnej diagnozy jest ustalenie czy osoba stosująca lub podejrzaną o stosowanie przemocy nie potrzebuje indywidualnej konsultacji psychologicznej, psychiatrycznej czy neurologicznej. Diagnoza wstępna pozwala także zapoznać uczestnika z prowadzącym program i zmniejszyć opór oraz napięcie związane z udziałem w programie. Dlatego istotne jest, żeby diagnozę wstępną przeprowadzała osoba, która będzie prowadziła program.

Sesja grupowa

Ważnym i niezbędnym aspektem pracy grupowej jest ustalenie podstawowych i koniecznych zasad pracy i kontraktu, do których należą:

- zasada poufności, zachowanie tajemnicy grupy,
- wzajemny szacunek,
- mówienie po imieniu,
- aktywne uczestnictwo, zaangażowanie,
- akceptacja różnorodności poglądów, wartości i postaw,
- nie zmuszanie do odpowiedzi.

Najkorzystniej jest, gdy z grupą pracują dwie osoby. Stwarza to możliwość modelowania komunikacji i zachowań, pozwala na odmienną perspektywę każdego z prowadzących.

⁸ Do programu mogą zgłosić się osoby skierowane przez grupy robocze funkcjonujące przy zespołach interdyscyplinarnych. W trakcie prowadzenia procedury „Niebieskie Karty” osoby te są określane jako „osoby podejrzaną o stosowanie przemocy”. W związku z tym osoby takie mogą brać udział w programie, chociaż oficjalnie nigdzie nie będą figurowały jako osoby stosujące przemoc. Mogą też identyfikować siebie w ten sposób we wstępnych rozmowach i dla potrzeb udziału w programie mogą zachować taki status.

Zapewnia to także ciągłość prowadzenia grupy w przypadku, kiedy jedna z osób z jakiegoś powodu, np. choroby, kwarantanny, itp., nie może prowadzić spotkań.

Grupa powinna liczyć pomiędzy 5 a 15 osób, może mieć charakter otwarty lub zamknięty, w zależności od specyfiki. Zwyczajowo do drugiego, trzeciego spotkania grupa jest otwarta. W kolejnych spotkaniach nie wprowadza się nowych uczestników. Grupy mogą mieć charakter koedukacyjny, co jest korzystne ze względu na możliwość poznawania podczas pracy perspektyw innej płci. Łączny czas realizacji programu powinien trwać nie mniej niż 60 i nie więcej niż 120 godzin, a przerwy pomiędzy spotkaniami nie powinny trwać więcej niż tydzień. Oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych nie należy prowadzić w miejscu udzielania pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie.

6. Zawartość merytoryczna programu

Program korekcyjno-edukacyjny składa się z dwóch części: edukacyjnej i korekcyjnej.

Podstawowe treści edukacyjne:

- 1) Definicja przemocy w rodzinie, jej rodzaje, formy, dynamika, aspekty prawne przemocy, z uwzględnieniem przemocy fizycznej, psychicznej, seksualnej, ekonomicznej, zaniedbania.
- 2) Dzieci, przemoc i wychowanie. Kwestie wychowania w szacunku do dzieci i ich potrzeb rozwojowych, wzmacnianie umiejętności kształtowania poczucia wartości u dzieci, a także ich autonomii. Niwelowanie przekonań wynikających z błędnych wartości, przekazów rodzinnych czy tradycji, które mogą wzmacniać zachowania przemocowe w stosunku do dzieci (np. „dzieci i ryby głosu nie mają”).
- 3) Stereotypy dotyczące płci, ról społecznych. Stereotypowe myślenie wyznacza często „pożądane” relacje w rodzinie, zależności pomiędzy żoną i mężem, rodzicami i dziećmi, narzuca role kobiecie, mężczyźnie, dzieciom, określa zjawiska i daje wskazówki, jak należy postępować wobec problemów rodzinnych, np.: „bliscy nie krzywdzą”, „dzieci są własnością rodziców”. Identyfikacja takich mitów i stereotypów pozwoli dostrzec, w jaki sposób wpływają one na zachowania w rodzinie osób stosujących przemoc.
- 4) Komunikacja interpersonalna. Wzmacnianie umiejętności przekazywania informacji, myśli i uczuć z uwzględnieniem różnych perspektyw – zarówno nadawcy komunikatu, jak i jego odbiorcy. Doskonalenie umiejętności słuchania empatycznego.
- 5) Komunikacja bez przemocy. Kształtowanie umiejętności takiego porozumiewania się, którego celem jest dbanie o potrzeby zarówno własne, jak i wszystkich uczestników komunikacji. Oparta jest o procedurę, która zawiera cztery elementy składowe: fakty, emocje, potrzeby, prośby.
- 6) Asertywność. Dążenie do rozróżniania zachowań asertywnych od agresywnych i uległych oraz praca nad umiejętnością konstruktywnej obrony własnego stanowiska.
- 7) Potrzeby człowieka. Określenie czym są potrzeby, jak je identyfikować, w jaki sposób o nich rozmawiać, jak identyfikować potrzeby bliskich i je zaspokajać.
- 8) Emocje. Definiowanie czym są emocje, do czego są nam potrzebne, jak sobie z nimi radzić.

- 9) Planowanie i rozwijanie samokontroli. Nauka budowania planów i preferowanej przyszłości, kształtowanie umiejętności samokontroli.

Podstawowe działania korekcyjne:

- 1) ćwiczenie nowych konstruktywnych form zachowań,
- 2) praca nad zmianą postaw i przekonań,
- 3) nauka kontroli zachowań,
- 4) nauka rozpoznawania emocji,
- 5) uczenie się komunikacji bez przemocy,
- 6) uczenie się budowania i planowania przyszłości wolnej od przemocy,
- 7) uczenie się zachowań asertywnych.

7. Metody pracy

Podczas realizacji programu korekcyjno-edukacyjnego mogą być wykorzystywane następujące metody pracy:

- wykłady,
- panele dyskusyjne,
- scenki,
- materiały filmowe,
- praca w podgrupach,
- ćwiczenie umiejętności,
- wszystkie formy możliwe on-line w całości lub hybrydowo (część zajęć zdalnie, np. zajęcia wykładowe, a część ćwiczeniowa na sali szkoleniowej).

8. Zakończenie programu

Zakończenie programu łączy się z oceną celów osiągniętych przez uczestników grupy oraz z informacjami zwrotnymi od prowadzącego i innych uczestników grupy. Wymagana jest obecność na 70% zajęć.

9. Współpraca z osobami krzywdzonymi

Celem współpracy z osobami doznającymi przemocy jest zapewnienie im bezpieczeństwa poprzez ocenę stopnia zagrożenia ze strony uczestnika programu. Uzyskane w ten sposób informacje nie mogą być w żadnym wypadku udostępniane osobie stosującej przemoc w rodzinie. W przypadku dzieci, jako osób pokrzywdzonych przemocą, informacje można uzyskać od niekrzywdzących opiekunów, kuratorów lub pracowników jednostek pomocy społecznej. Ważne zasady:

- 1) Pierwszy kontakt z osobą pokrzywdzoną powinien być osobisty. Spotkanie powinna prowadzić osoba odpowiednio przygotowana do pracy z osobami doświadczającymi przemocy w rodzinie. Zaleca się, by była to inna osoba niż prowadząca program.
- 2) Kontakt może być podejmowany telefonicznie, mailowo lub inną drogą.
- 3) Kontakt może odbywać się na terenie instytucji przeznaczonej do tego celu, w miejscu zamieszkiwania osoby krzywdzonej, bądź też w innych miejscach zapewniających elementarne bezpieczeństwo.
- 4) Osoba doświadczająca przemocy ma prawo odmówić kontaktu.

10. Monitoring

Monitoringowi podlegają zachowania przemocowe stosowane przez uczestnika programu. Monitoring jest prowadzony w trakcie uczestnictwa osoby stosującej przemoc w rodzinie w programie oraz do trzech lat po zakończeniu programu. Monitoring powinien opierać się na następujących zasadach:

- 1) Badanie stosowania przemocy w rodzinie przez uczestnika podczas udziału w programie – minimum dwa razy.
- 2) Badanie stosowania przemocy w rodzinie przez uczestnika po zakończeniu udziału w programie – minimum dwa razy.
- 3) Zwiększona intensywność monitoringu zależy od osoby realizującej program korekcyjno-edukacyjny. Wskazaniem do częstszego monitoringu jest stwierdzony przez osobę prowadzącą oddziaływania (lub współpracujące służby/podmioty) brak zmiany zachowania uczestnika programu i wysoki poziom zagrożenia osób doznających przemocy ze strony uczestnika programu.
- 4) Monitoring może przeprowadzać osoba realizująca oddziaływania korekcyjno-edukacyjne lub inna osoba czy podmiot wyznaczony do tego zadania.
- 5) Monitoring może być prowadzony we współpracy z innymi służbami, w tym: policją, kuratorami, pracownikami socjalnymi, asystentami rodziny, pod warunkiem wcześniejszego ustalenia zasad współpracy w tym zakresie.

11. Ewaluacja

Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie podlega ewaluacji w celu usprawnienia, rozwoju i zwiększenia efektywności prowadzonych oddziaływań. Oceny efektywności programu dokonywać można na podstawie następujących kryteriów:

- liczby osób, które zgłosiły się oraz zostały zgłoszone do udziału w programie,
- liczby osób, które przystąpiły do programu,
- liczby osób, które ukończyły program,
- liczby osób, które powstrzymały się od stosowania przemocy domowej lub zmniejszyły jej częstotliwość czy natężenie (zmiana na łagodniejszą formę) – dane uzyskane z monitoringu,
- jakościowej analizy i oceny efektów programu.

12. Kwalifikacje osób prowadzących programy

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą być prowadzone przez osoby, które:

- 1) ukończyły studia II stopnia na jednym z kierunków:
 - psychologia,
 - pedagogika,
 - pedagogika specjalna,
 - nauki o rodzinie,
 - politologia,
 - politologia i nauki społeczne w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacji lub pracy socjalnej,

albo na innym kierunku uzupełnionym studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki, resocjalizacji;

- 2) posiadają zaświadczenie o ukończeniu szkoleń w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym w wymiarze 50 godzin w zakresie pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie;
- 3) mają udokumentowany co najmniej 3-letni staż pracy w instytucjach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

W sytuacji, gdy oddziaływania korekcyjno-edukacyjne są prowadzone przez dwie osoby (co przynosi niewątpliwie korzyści), powinny być spełnione następujące warunki:

- 1) obie osoby prowadzące oddziaływania posiadają kwalifikacje zgodne z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r.;
- 2) jedna z osób posiada kwalifikacje zgodne z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r., a druga posiada ukończone studia II stopnia w zakresie nauk humanistycznych lub medycznych i ukończone szkolenie w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym w wymiarze 50 godzin w zakresie pracy z osobami stosującymi przemoc;
- 3) jedna z osób posiada kwalifikacje zgodne z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r., a druga posiada ukończone studia II stopnia oraz posiada certyfikat psychoterapeuty, terapeuty uzależnień i ukończone szkolenie w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym w wymiarze 50 godzin w zakresie pracy z osobami stosującymi przemoc.

Osoby prowadzące oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie zobowiązane są do odbywania systematycznej superwizji.

13. Modele programów dla osób stosujących przemoc w rodzinie

- 1) Programy oparte o założenia Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach;
- 2) Trening Zastępowania Agresji;
- 3) Programy autorskie;
- 4) Program z Duluth.

14. Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie oparte na Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniach

Model pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniach jest zgodny z prezentowanym programem korekcyjno-edukacyjnym. Różnice mogą wynikać ze specyfiki Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach.

Reguły uczestnictwa w programie

Kluczowy w pracy w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniach jest taki dobór metod, aby zapobiegać wywołaniu oporu a wzmacniać postawę współpracy ze strony uczestnika. Prowadzący skupia się na poszukiwaniu i wydobywaniu zasobów, jakie posiada uczestnik programu, a które pomogą mu osiągać cele. W związku z tym reguły uczestnictwa w programie powinny być ustalone wspólnie z osobą stosującą przemoc w rodzinie, dostosowane do indywidualnych kompetencji tak, aby zwiększały skuteczność pracy korekcyjnej.

Czas uczestnictwa w programie

Formułowanie celów pracy nad sobą jest dokonywane przez każdego uczestnika w sposób zindywidualizowany. Podobnie – każdy uczestnik w niepowtarzalny sposób osiąga sformułowany dla siebie cel. W związku z tym osoba stosująca przemoc w rodzinie kończy program kiedy osiągnie rzeczywisty, wcześniej sformułowany cel pracy nad sobą. Jeżeli zdecyduje się opuścić zajęcia zanim osiągnie cel, można uznać, że przerwała program.

Diagnoza

W Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniach diagnozuje się potrzeby, które uczestnik realizował poprzez stosowanie przemocy oraz jego zasoby. Zidentyfikowanie potrzeb, jakie uczestnik realizuje, używając do tego przemocy, może być pomocne do ustalenia celów pracy uczestnika w programie korekcyjno-edukacyjnym. Zasoby natomiast pomogą w realizacji tych celów.

Proces w programie

W Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniach proces zmiany oparty jest o transteoretyczny model zmiany opisany przez Jamesa Prochaskę i Carlo DiClemente w 1982 roku. Zwrócili oni uwagę, że zmiana jest procesem, który przebiega w fazach i ma strukturę koła. Oznacza to, że zachowania niepożądane mogą się pojawiać w formie nawrotów do zachowań niechcianych. Przechodzenie z fazy do fazy jest procesem zindywidualizowanym i możliwe jest także cofanie się do wcześniejszych faz.

W Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniach prowadzący oddziaływania wierzy, że uczestnik może dokonać zmiany, dlatego na każdym etapie poszukuje razem z nim najmniejszych oznak postępu i skupia się na tym, jak uczestnik wprowadzał zmiany oraz czego używał i potrzebował do ich dokonania. Praca koncentruje się w większym stopniu na dokonywaniu zmian niż na korygowaniu przeszłości i zastanawianiu się skąd biorą się zachowania przemocowe. Uczestnicy zastanawiają się, jakich zmian chcą i czemu mają one służyć (jakie potrzeby będą zaspokajać) oraz pracują nad nowymi umiejętnościami, postawami, myślami, które wesprą zmianę. W pracy w oparciu o Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach nie oczekujemy, że osoba przyzna się do stosowania przemocy, tylko będziemy pracować nad zbudowaniem motywacji do zmiany i osiągnięcia korzyści dla całej rodziny uwikłanej w przemoc.

Tabela 1. Fazy zmiany wg Prochaski i DiClemente zaadoptowane do pracy z osobami stosującymi przemoc

Fazy zmiany	Charakterystyczne strategie motywacyjne	Treści przekazywane przez osobę prowadzącą program	Wskaźniki zmiany u klienta
Przedkontemplacyjna – klient nie jest świadomy konieczności zmiany	– budowanie kontaktu i zaufania; – wzbudzanie wątpliwości i niepokoju co do oceny własnych zachowań; – analiza znaczeń zdarzeń przemocowych;; – uzyskiwanie od klienta informacji, w jaki sposób postrzega on swoją sytuację; – badanie wszystkich argumentów przemawiających za lub przeciw podejmowaniu programu dla osób stosujących przemoc w rodzinie; – analiza rozbieżności pomiędzy tym jak osoba stosująca przemoc w rodzinie, a jak inni ludzie spostrzegają jej zachowania; – dostarczanie wiedzy na temat zachowań przemocowych	– wspieranie motywacji klienta do poszukiwania pomocy; – definicja przemocy; – role kobiet i mężczyzn w rodzinie; – zasady życia w rodzinie; – stereotypy	– wykazanie motywacji wewnętrznej lub zewnętrznej; – przestrzeganie reguł: punktualność, realizacja zadań; – adekwatne zachowania w kontakcie; – słuchanie informacji zwrotnych oraz podejmowanie tematu stosowania przez siebie przemocy
Kontemplacyjna – klient dostrzega powody do zmiany	– rozważanie możliwości innych zachowań w sytuacjach mogących wywołać zachowania przemocowe; – podkreślanie wolnego wyboru i pokazywanie konsekwencji tych wyborów; – poszerzanie wiedzy na temat przemocy i zachowań przemocowych; – wskazywanie możliwości podjęcia programu korekcyjno-edukacyjnego	– zapoznanie z kontraktem obowiązującym w programie korekcyjno-edukacyjnym; – przedstawienie założeń programu korekcyjno-edukacyjnego; – praca nad zmianą przekonań i postaw	– wyrażanie wątpliwości co do własnych zachowań; – podejmowanie dyskusji i zadawanie adekwatnych pytań; – ujawnianie szczegółów dotyczących własnych zachowań przemocowych; – zmniejszenie ilości usprawiedliwień własnych zachowań

Przygotowawcza – klient chce dokonać zmiany, rozpoczyna świadomy proces zmiany	– określanie celu zmiany; – pogłębianie pracy korekcyjno-edukacyjnej; – analiza trudności osoby stosującej przemoc w rodzinie w dokonywaniu zmiany; – wzbogacanie wiedzy na temat różnych możliwości realizowania zmiany	– praca na zasobach; – komunikacja bez przemocy; – emocje; – asertywność.	– analiza informacji zwrotnych; – określanie celu zmiany własnych zachowań przemocowych; – stosowanie zdobywanej wiedzy do zmiany własnych zachowań
Działanie – klient angażuje się w dokonanie zmiany	– wzmacnianie motywacji do zmiany poprzez pokazywanie korzyści ze zmiany; – trening zachowań konstruktywnych; – budowanie wsparcia społecznego służącego zmianie	– budowanie dobrych relacji interpersonalnych; – szacunek wobec siebie i innych; – budowanie pewności siebie; – wzmacnianie poczucia własnej wartości; – sieć wsparcia – kto może wspierać w zmianie	– rozmowa o trudnościach w zmianie; – poszukiwanie wsparcia poza programem; – praca nad podniesieniem poczucia własnej wartości; – zmiana zachowania z przemocowego na konstruktywne
Podtrzymanie – klient dokonał podstawowych zmian i uczy się, jak je utrzymać w różnych sytuacjach życiowych	– podtrzymywanie nowych wypracowanych zachowań; – poszukiwanie źródeł przyjemności i satysfakcji z życia i relacji z ludźmi; – wprowadzanie nowych umiejętności w coraz większej liczbie zdarzeń w swoim życiu	– świadomość w rozpoznawaniu i zaspokajaniu potrzeb; – rozpoznawanie źródeł własnej przyjemności; – rozpoznawanie zasobów własnych pomagających we wprowadzaniu zmian	– dokonywanie zmian w życiu; – dbanie o własne zdrowie psychiczne; – rozszerzanie nowych umiejętności na inne obszary życia
Nawrót – pojawiają się ponownie sygnały mechanizmów przemocowych	– pomoc w powrocie do konstruktywnych zachowań; – pomoc w uruchomieniu strategii radzenia sobie z zachowaniami agresywnymi; – pomoc w zrozumieniu istoty nawrotu	– nawrót zachowań agresywnych – rozpoznawanie sygnałów ostrzegawczych; – ćwiczenie strategii proszenia o pomoc w sytuacji nawrotu	– budowanie sieci wsparcia; – rozpoznawanie trudności i poszukiwanie pomocy w sytuacjach zagrożenia